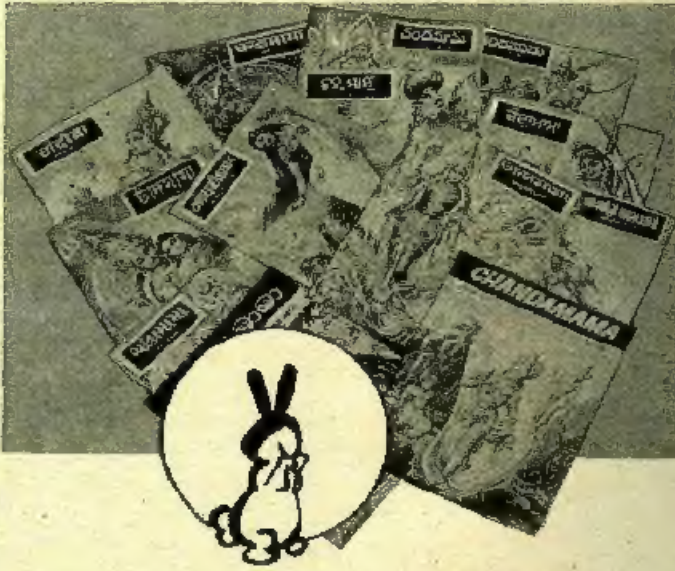


यादावा

मार्च १९९०



CHANDAMAMA

It unfolds the glory of India—both past and present—through stories, month after month.

Spread over 64 pages teeming with colourful illustrations, the magazine presents an exciting selection of tales from mythology, legends, historical episodes, glimpses of great lives, creative stories of today and knowledge that matters.

In 11 languages and in Sanskrit too.

Address your subscription enquiries to

DOLTON AGENCIES 188 N.S.K. ROAD MADRAS-600 026

सांख्यिकीय मातृम्या



फाळणो करणारी मित उध्वस्त!

चीनची मित सर्वांना माहीतच आहे.

राष्ट्रवादी आक्रमणापासून चीनच्या राष्ट्रपतीचे संरक्षण करण्यासाठी ही मित बांधण्यात आली होती. जगातील सात आश्चर्यांपैकी एक म्हणून ती सुप्रसिद्ध आहे.

वृत्तीच म्हणजे सन १९६१ मध्ये आपणही एक मित बांधली गेली. पण ही मित बांधण्याचा उद्देश चीनच्या भित्तोतून मिळत होता. आपल्या देशातील लोकांनी शेजारच्या देशात पळून जाऊ नये म्हणून राज्यकर्त्यांनी ही मित निर्मिली.

कोणत्या विशेष परिस्थितीत ही घटना घडली हे जाणण्यासाठी दुसऱ्या विश्व महायुद्धाच्या इतिहासाची पाने उलटायची लागलीच, जर्मनीचा हुकुमशहा हिटलर याने जगावर प्रभुत्व स्थापण्याचा संकल्प केला होता, पण सन १९४५ मध्ये तो हारला. त्यावेळी त्याच्या राजधानीची बर्लिनची फाळणी करण्यात आली. बर्लिनचा पश्चिम भाग ब्रिटन, अमेरिका व फ्रांस या देशांच्या ताब्यात आला, आणि पूर्वेकडील भाग सोविएट रशियाच्या अमलाखाली आला. हिटलर नि त्याच्या हस्तकाना पराभूत करण्याचे काम या चार प्रमुख राष्ट्रांनी केले होते.

१९५५ मध्ये बर्लिनचे हे दोन भाग स्वतंत्र देश बनले. पूर्वे जर्मनीला 'जर्मन डेमोक्रेटिक रिपब्लिक' व पश्चिम जर्मनीला 'जर्मन फेडरल रिपब्लिक' संबोधण्यात आले. दोन्ही देशांनी निरनिराळी राजनैतिक तरतुने स्वीकारली. नावात 'लोकशाही' (डेमोक्रेटिक) शब्द असला तरी पूर्वे जर्मनी साम्यवादी देश बनला. आणि पश्चिम जर्मनीची लोकशाहीच्या मार्गाने वाटचाल सुरू झाली. अनेक कारणांनी पूर्वे जर्मनी पश्चिम जर्मनीने निरनिराळ्या क्षेत्रात नेमदीपक प्रगति केली. पण सचिच महत्वाचे म्हणजे पश्चिम जर्मनीच्या नागरिकांना विचार-स्वातंत्र्य होते. पूर्वे जर्मनीतील लोकांना मृत-स्वातंत्र्याचा अधिकार नव्हता.

हळू हळू पूर्वे बर्लिनमधील काही लोक पश्चिम बर्लिन मध्ये प्रवासी बनून येऊ लागले. काही लोक आपल्या नातेवाईक व मित्रांना भेटण्याच्या निमित्ताने निममितपणे येऊ लागले. पण पूर्वे जर्मनीच्या सरकारने यांना मनाई केली.

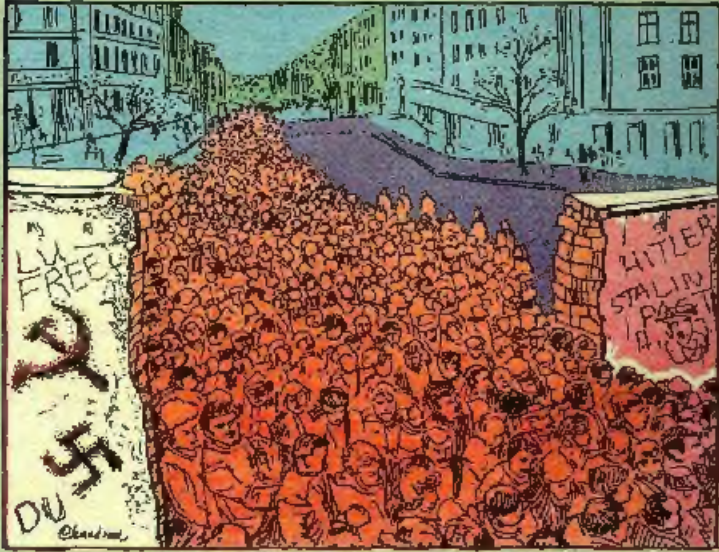
ही ये-जा बांधविण्यासाठी सीमेवर एक जंज मित उभारण्यात आली. ही मित सोसावून कोणी पळून जाण्याचा प्रयत्न

केला तर पूर्व जमनेची पोलिस त्याला मनुकीच्या गोळीने ठार करत. यामुळे सामान्य जनतेच्या मनात वा भितीबद्दल एक प्रकारची घृणा निर्माण झाली, आणि सर्वांनी आपला असंतोष व्यक्त केला. पूर्वे जमनेच्या जनतेत स्वातंत्र्याची प्रबळ इच्छा निर्माण झाली. हळू हळू जनतेला असे वाटू लागले की नेहरूंचा एका पार्टीचे राज्य चालू रहावापेक्षा आपल्याला पाहिजे त्या पार्टीची निवड करण्याचा अधिकार आपणाला मिळावा.

शेवटी मुश्ताफ पूर्व जमनेच्या सरकारने

निर्णय घेतला की बलिनची फाळणी करण्याच्या विषयीचे धरवाने उघडून टाकावेत ! हा निर्णय जाणून हजारो नागरिक आनंद व उत्साहाविराकेने नाचू लागले. पश्चिम बलिन मधील नागरिकांना ही फार संतोष वाटला. या आनंदाच्या मरात काही लोकांनी या भितीच्या काही बागांचा विखंड केला !

बलिनच्या भितीचा निष्पत्त आनंद-सावाच्या ठिकाणी असणाऱ्या स्वयं-निर्णयान्या इच्छेचा द्योतक होव बसे समजायला हरकत नाही.



कोळ्याचे सनेरथ

गौरीपुर गावाबरोबर एक नाला वहात होता. त्याच्या किनाऱ्यावर लक्ष्मण नावाचा एक कोळी सोपडी बांधून रहात असे. घरावर बायको होती ति दोन मुले. सोपडी समोरचा नाला थोडा खोल होता. राण्याची गति ही संथ असे. त्यामुळे त्याला जाळघात पुष्कळ मासे मिळत. उद्यमण ही मासळी घेऊन गोजारच्या शहरात जाऊन विक्री आणि मिळणाऱ्या पैशांसुद्धा आपल्या छोट्या कुटुंबाचा निर्वाह करी.

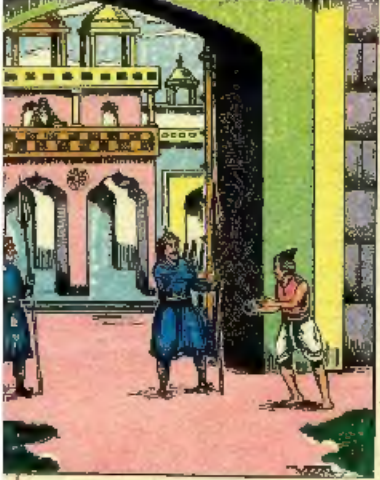
एक दिवशी दोन शिपाई कोळ्याकडे येऊन म्हणाले-“हे बव, महाराज चन्द्रसेन जनतेची दुःखे जाणून घेण्यासाठी देश भर दौरा करीत लवकरच इथं येणार आहेत. त्यांच्या मुक्कामासाठी ही जागा फार छान आहे. म्हणून तू ही जागा सोडून कोठे तरी दुसरीकडे जा.”

तादलाआने कोळ्याला ही जागा सोडून गोव्या दूर संतरावर जावे लावले. पण ताला तिथे उबळ होता आणि पाण्याचा प्रवाह अमळ जोरदार होता. त्यामुळे त्याच्या जाळघात फारच कमी मासळी मिळू लागली. मिळणारे मासे त्रिकूल व पैसे हाती येत, तेवढ्यात आपल्या कुटुंबाचे पालनपोषण करणे त्याला विकीरीचे झाले.

अनेक महिने गेले, पण कोळ्याने जी जागा सोडली तिथे पडाय टाकण्यासाठी महाराजा कधी आलेच नाहीत. म्हणून आपण पुन्हा तेथे रहायला जावे-अशी इच्छा कोळ्याच्या मनात निर्माण झाली.

कोळी एकदा नात्या जवळ मुक्काम ठोकलेल्या त्या शिपायांकडे गेला आणि आपल्या अडचणी सांगून त्यांना विचारले- “महाराज बाता पर्यंत येऊन गेले असते

बसत काढाडकर



तर दरं क्षात्रं असत्. आता तरी केव्हा येणार आहेत ते सांगाल का ?”

शिपायांनी थोड्या रागाने उत्तर दिले—
“महाराज इथे केव्हा येणार आहेत हे केवळ महाराज नि महाराणी हे दोघेच जाणतात. महाराज इथे येऊन येण्याशिवाय तुला एथं मुक्काम हलवता येणार नाही हे निश्चित ! खो पर्यंत तू इकडे चुकून बुड्या फिरवू नकोस, समजलं ? जा आता.”

आगळी एक वाठवडा माला. कोळघाला आपला बर-बर्ब भागवण आणखी कठीण होऊन बसले. आता त्याला या सरे अडचणी सहन करणं अशक्य झालं. म्हणून येथे महाराजांकडे जाऊन त्यांच्याशीच बोलायचा

त्वाने निवचय केला नि तो राजधानीच्या शहरात पोचला.

पण राजवाड्यावरील पहारेकऱ्यांनी कोळघाला अडवले आणि म्हणाले—“राजाला भेटणं काम सहज सवय आहे का कोणाला ? तुम्ही इच्छा असेल तर जाऊला याच दोंडा. एक तासा भरात महाराजांनी या जाग्याला येतील. तुला जी काही तक्रार बारायचीय, त्यांना समळ सांग.”

कोळघाने स्वच्छ सांगितलं—“मला महामंत्र्यांना काही सांगायचं नाहीय ! मला तर महाराजांनाच भेटायचंय.”

पहारेकऱ्यांना वाटलं की हा कोणी तरी भोळा खेडूत आहे. ते म्हणाले—
“एव, महाराज आता राजवाड्यात नाहीत. उद्या ये.”

“तर मग माझ्या पावाच्या माल्याजवळ त्यांचा मुक्काम पडला असेल !” आनंदाने कोळघाने तर्क केला.

पहारेकरी त्याला धमकावीत म्हणाले—
“कुठलं गाव नि कुठला नाला ? बल बातीस की नाही इथून !”

राजवाड्याच्या गल्ली बळून राजाने हे सर्व बोलणं ऐकलं. आणि एका शिपाया करवी कोळघाला होतकून घेतलं.

शिपाई कोळघाला राजाकडे घेऊन गेला. तेव्हा महाराणी पण तिथं होती.

कोळघाने राजाला नम्रपणे नमस्कार केला आणि विचारले—“महाराज, माझ्या गावा जवळील मात्स्याच्या किनाऱ्यावर आपला पडाव केव्हा पडणार आहे ते मला सांगाल ?”

मात्स्याने राजाने विचारले—“तू कोण आहेस ? तुझ्या गावाचं नाव काय ? कुठल्या नाल्यावरून तू बोलत आहेस ?”

कोळघाने आपलं नाव-गाव सांगितलं. काही महिन्यांपूर्वी शिपायांनी घेऊन नाल्या-जवळची जागा त्याला कळी सोडायला लावली ती सर्व कथा राजाला सांगून तो म्हणाला—“महाराज, मी हल्ली जिथं रहातो, ती नाल्याच्या भाग मासे पकडायला योग्य नाही. आपण माझ्या गावी येऊन नाल्याच्या किनारी लवकर पडाव टाकून जा. आपला मुक्काम संपला की मी पुन्हा आपल्या जागी येऊन राहीन. अन्यथा आपण रुपया माझा मनोरंज पूर्ण करावा.”

कोळघाला प्रस्ताव ऐकून राजा मंदस्मित करीत राणीला म्हणाला—“ऐकलंस ना ?

माझ्या देशातनामुळे काही लोकांचा जसा फायदा होतो, तसं काही लोकांचं नुकसान ही कसं होतं ते !”

राणीने विचारलं—“मग या कोळघाला आपण काही नुकसान-भरपाई देणार की काय ?”

“तसं काही नाही. पण हा भोळा कोळी तरूळ मला भेटायला आला. त्याच्या हिपतीचं मला मोठं कौतुक वाटतं. म्हणून मी त्याला काही बक्षिस देऊ इच्छितो.” असं म्हणून राजाने कोषाध्यक्षाला बोलावले आणि कोळघाला शंभर मुद्रा देववित्या.

राजा कोळघाला म्हणाला—“मी तुझ्या बरोबर एक शिपाई पाठवतो. तुझ्या गावात रहाणारे दोन शिपाई तुला आपल्या पहिल्या जागी रहायला अडथळा आणणार राहीत. तू जा, नि आपली बायको व मुलांसह सुखाने तुझ्या मूळगावा होयींकर ठिकाणी रहा. मी तुला आम्बोर्वादे देतो.”

आता कोळी मोठ्या आनंदाने आपल्या घरी जायला निघाला.





संन्याशाचा काण्ड

फार वर्षां पूर्वीची गोष्ट आहे. कमलपुर गावात वीरेन्द्र नावाचा एक तरुण रहात असे. तो मोठा बलशाली आणि सुंदर होता. पण होता फार गरीब! तो रोज जंगलात जाऊन छाकडे तोडी नि ती विकून आपला निर्वाह कसाबसा करी.

एक दिवशी तो जंगलात एका झाडावर चढून छाकडे खोदत होता, झाडाची एक फांदी झालून आणाऱ्या एका संन्याशाच्या डोक्यावर पडली. संन्याशाला भयंकर राग आला, त्याने शाप दिला—“तू याच क्षणी राक्षस बनशील आणि या जंगलात भटकत राहशील!”

त्याच क्षणी वीरेन्द्राला एका राक्षसाचं रूप मिळालं. त्याने दयेची भीक मागितली. संन्याशाने सांगितले—“जो पर्यंत एकादी मुलगी स्नेहछेने तुझ्याशी लग्न करायला

तयार होत नाही, तो पर्यंत तू वसाच राक्षसाच्या रूपात भटकत राहणार!”

राक्षसाच्या रूपात वीरेन्द्र जंगलात नि आसपासच्या डोंगराळ मुलुखात हिडत राहिला आणि संन्याशाचे सांगितलेल्या उपायानुसार योग्य संवीची वाट पहात राहिला.

एके दिवशी एका जमीनदाराची मुलगी सुगुण-सुंदरी पालखीत बसून जंगलातील रस्त्याने जायत्या आजोळी चालली होती. मागे तिचे काही नोकर पण होते. एकाएकी काही डाकूंनी येऊन त्यांचा वेरले. सुगुण-सुंदरीचे संरक्षण करण्यासाठी बरोबरच्या नोकरांनी डाकूंची सामना केला. पण डाकूंची संख्या अधिक असल्यामुळे सर्व नोकरांनी मार खाऊन पळ काढला.

डाकूंचा पुढारी सुगुण सुंदरीच्या लावण्यावर मोहित झाला आणि तिच्याशी

लग्न करण्याच्या इराद्याने डोंगरातील आपल्या बरी तिला बंळन घेला. वीरेन्द्र जडोशाला उभा राहून हे सर्व पहात होता. त्याने डाकूंच्या पुढार्याचा पाठलाग केला आणि गुप्तपणे त्याच्या घरात जाऊन लपून बसला. डाकूंच्या पुढार्याने सुगुण सुंदरी बद्दल जाणण्यासाठी काही प्रश्न विचारले आणि म्हणाला—“माझी तुझ्याशी लग्न करायची इच्छा आहे. थोडंतीच्या बाबतीत मी तुझ्या वडिलांपेक्षा कमी नाही. पाहिजे तर बोकटाच्या खोलीत जाऊन बस. तिथं जेवडी सोनं-चांदी आहे, तेवढी कदाचित् राखाव्य खजिन्यात ही नसेल!”

“तुझ्या जवळ कितीही संपत्ति असली, तरी शेवटी तू आहेस एक डाकू! आताच्या आता चालू लाग इथून!” धमकावत सुगुण सुंदरी म्हणाली.

वीरेन्द्र घरातून बाहेर पडला. त्याने विचार केला आज नाही तर आणखी काही विकासांनी सुगुण सुंदरीचा विचार बदलेल आणि ती लग्नाला तयार होईल.

पण वेळी वीरेन्द्राने तेच प्रवेस केला. त्याला पाहताच सुगुण सुंदरी खूप दारूण गेली. तो तिला म्हणाला—“मुली, मी एक राक्षस आहे, म्हणून तू भिक नकोस. मी तुला या डाकूंच्या तावडीतून मुक्त करून



सुरक्षितपणे तुझ्या वडिलांकडे पोचवील. तू भागता बरोबर पळ.”

हे सगळं ऐकून सुगुण सुंदरीला मोठं आश्चर्य वाटलं. तिने विचारले—“तू माझ्या बद्दल इतकं सगळं कसं जाणतोस?”

“थला केवळ तुझीच नाही, तर तुझ्या वडिलांचीही ही माहिती आहे. आता ते सगळं सांगत बसायला बघो. तू जगोदर बाहेर पड.” असं म्हणून वीरेन्द्र पुढे पुढे चालू लागला.

ते दोघे जण जंगलात खोडे अंतर चालून गेले. एवढ्यात डाकूंचा पुढारी आपल्या साथीदारांसह तेथे आला आणि त्यांना थांबवून सुगुण सुंदरीला म्हणाला—“हा

राक्षस तुलें संरक्षण करणार होय? हा तर अगदीच निजा आहे. आज पर्यंत एकाखा माणसाला मारून खाताना मी याला कधी पाहिले नाही! हा खातो-कंद, मुलं आणि फाळें!" जसं म्हणून त्याने वीरेन्द्र वर तळवार उगारली.

वीरेन्द्रने डाकूंच्या पुढाऱ्यावर झडप घातली आणि त्याच्या हातातील तळवार हिसकाऊन घेऊन बीच त्याच्या छातीत खुपसली. मग तो त्याच्या साखीदारा वर तुटून पडला. बापला जीव वाचवण्यासाठी सर्व जण तेथून पळून गेले.

हा सर्व प्रकार पाहून सुगुण सुंदरीला खूपच आश्चर्य वाटले. ती वीरेन्द्राला म्हणाली-"तू राक्षस आहेस. तुला पाहून तर डाकूंच्या पुढाऱ्याने पळून जायला हवं होतं! जळट स्थाने तुझा अपमान केला आणि तुझ्यावरच तलवारीचा धार करायचा प्रयत्न केला, याचं मला मोठं आश्चर्य वाटतं. तुझं काही तरी रहस्य त्याला माहीत असतं असे वाटतं."

"शक्य आहे की माझं रहस्य त्याला ठाऊक असावं?" मान खाली घालून वीरेन्द्र वृक्षाने म्हणाला.

यावर सुगुण सुंदरी म्हणाली-"तुझ्यात जी दया-भावना आहे, तो माणसात फार कमी विद्युन संते. जर तुला काही हरकत नसेल तर मला तुझ्याशी लग्न करावंस वाटतं!"

आणि दुसऱ्याच क्षणी वीरेन्द्राचं राक्षस रूप नष्ट होऊ लागलं आणि तो पहिल्या सारखा मानव झाला.

सुगुण सुंदरीला थोडा वेळ मोठं आश्चर्य वाटलं. ती म्हणाली-"हा काय चमत्कार आहे? म्हणजे तू खरोखर राक्षस नाहीस तर!"

वीरेन्द्रने सुगुण सुंदरीला सर्व इकित सांगितली आणि ती तिला आपल्या बडिलांच्या घरी घेऊन गेला. जमीनदाराला आपल्या मुलीकडून सर्व वस्तू समजलं. त्याला फारच आनंद झाला आणि त्याने सुगुण सुंदरीशी वीरेन्द्राचा विवाह मोठ्या आटापाटाने साजरा केला.



[५]

[वीरेन्द्राने पुढे राजपरिवाराचा शेंबट करून राज्यधिकार हस्तगत करण्याचा बट रचला. राजा शान्तिदेवच्या आज्ञेवरून आपल्या दोन वर्षांच्या बाळासह राणी भुमादी मागने जंगलात पोबली व युवराजांना तिने स्वामी जवाननच्या स्वाधीन केले. वृत्ते करून शास्त्रावर राणीने श्रम सोडला. इकडे बोठ्या शोयाने जत्रुणा तोंड देत देत राजाने नवीत उभी मारली. पुढे बाचा-]

राजवाड्यात जाललेल्या घुमटचक्रीची बाहेर एकत्र सांठेला प्रजेला काहीच कल्पना नव्हती. काही लोक युवराजाच्या वागडिवसानिमित्त करण्यात येणाऱ्या दारू-कामाची मजा लुटण्यात रंग होते, तर काही इतर करमणूकीने कार्यक्रम पहाण्यात मग्न होते! आणि काही लोक रोषणाई पहात होते, तर काही गर्बीची मजा पहात नसतच इकडे-तिकडे हिडत होते.

अशातच राणीचा तिसरा प्रहर संपून गेला. चौथ्या प्रहरापर्यंत एक एक कार्यक्रम संपत गेला आणि तेथील कोलाहल हळूहळू शान्त होत राहिला. शास्त्रकामाच्या जळलेल्या साहित्याचे तुकडे इतस्ततः विखुरलेले दिसत होते. नर्तक-नर्तकी आपापली वेधमूढा उतरवू लायले आणि नागरिक हळूहळू आपापल्या विवासस्थानी परतू लागले.

"जादोबा"





आता तुम्ही सर्वांनी आपापल्या काबाळा लागावे."

सर्वे सेवक आपापल्या काबाळा लावण्यासाठी मुकाट्याने माना वळली घालून निघून गेले. दवंडी देणाऱ्या विपायांना संरक्षण देण्यासाठी त्यांच्या दोन्ही बाजूंना सशस्त्र सैनिक बाळू लागले. ते सैनिक जनतेच्या भयभीती बेल बोलणे की अधिकार-परिवर्तनाबाबत कोणी चर्चा करू शकू नये अशा तऱ्हेने त्यांचे डोळे उघडले जाईल. ही दवंडी ऐकून जगा आश्चर्यचकित झाली. एका चौकाजण ही दवंडी ऐकून एक म्हातारा दुःखाने उद्गारला—

"अरेरे! म्हातारपणी काम ही अवंगळ बातमी मला ऐकावी लागत आहे!"

दुसऱ्याच क्षणी दोन सैनिक म्हाताऱ्यावर सुटून पडले व त्याला कंठ करून घेऊन गेले.

नगराच्या मध्यावर असलेल्या लोक दवंडी ऐकामला जमा झाले होते. दवंडी ऐकून त्यांचा तर आपल्यावर कीजच कोसळल्यासारखे वाटले! कोणी काहीच बोलू शकना, तरीही त्यांच्यातील एक युवक पुढे येऊन विचारू लागला—"का बर? आमच्या महाराजांनी स्वतःच्या इच्छेनेच ही व्यवस्था केली आहे? सध्या महाराज, राणीसाहेब व युवराज कोठे आहेत?"

"त्याच्याशी तुला काय करावयाय?"

दवंडी देणाराने उलट प्रश्न विचारला.

"राजा शांतिदेवच्या शासनात आम्हाला कोणत्याही प्रकारचा अभाव कधी जाणवला नाही. आम्ही सर्व शांतिपूर्वक सुखा-समाधानाने नांदत आहोत. हा प्रश्न आमच्या प्रिय महाराजांशी तिगवित आहे, म्हणूनच आम्हा प्रजाजनांसाठी हो तिजकाच महत्त्वाचा वाटतो; अन् म्हणूनच प्रश्न विचारण्याचं भादम मी करत आहे."

तरुण उत्तरला.

"तर मग, जल आमच्या दरोबर म्हणजे नीट उत्तर मिळेल तुला!" सैनिक म्हणाला.

"मला तुम्हाबरोबर जायची काय गरज? कालपर्यंत तर आमचे महाराज चांगले स्वस्थ व आनंदात होते. असं अस्तित्वात एकाएकी राज्य त्याग करण्याची त्यांना का आवयदयकता वाटली; ही गोष्ट आम्हाला कळायलाच हवी." तरुण पुन्हा म्हणाला.

यावर काहीही उत्तर न देता त्या सैनिकाने हाताने काही इशारा केली अन् दुसऱ्याच क्षणी चार सेवक पुढे होऊन त्याला पकडून, खेचून घेऊन गेले. तरुणाने त्यांच्या हातून सुटण्यासाठी खूप बळपड केली, पण काहीही उपयोग झाला नाही त्याचा!



हा प्रकार पाहून जनतेने झोळखले, की नक्कीच कोणा दुष्ट व्यक्तीने सिंहासन वळकावले असले पाहिजे. राजा व त्याचे कुटुंबीय कोणत्या अवस्थेत असतील याबद्दल त्यांना काळजी लागून राहिली. पण याबद्दल काही जाणून घ्यायचा प्रयत्न करणाराला माना प्रकारच्या बातना दिल्या जात होत्या, म्हणून नगरावर अभंगल शांति व पुःसाचे ढग पोळा झाले होते!

शांतिपुरात झालेल्या बंडाची बातमी राणीच्या पिवाच्या अमृतपुरी राज्यात पोचली. बुभेच राज्याच्या मानाने अमृतपुरीचे सैन्यबळ जगदीच नवव्य होते; यामुळे राणीचा पिता काय करावे या चिन्तेत पडला.



दुसऱ्याच दिवशी राजपुरोहिताला बोलावून वीरसिंहाने स्वतः राज्याभिषेक करवून घेण्याची इच्छा प्रदर्शित केली. राजपुरोहित यावर म्हणाला—“आपल्या रुढीनुसार राजाचा मुल्य जाला किंवा स्थाने निवृत्त होण्याच्या विचाराने राज्यत्याग केला तरच वरील राजाचा राज्याभिषेक केला जातो. शिवाय हा राज्याभिषेक स्वतः राजा किंवा राजपरिवारातील व्यक्तीच्या गर्जनेनुसार करावयास हवा. अद्या परिस्थितीत महाराज शांतिवेष मांघ्या अनुमोदनावून आपल्याला राज्याभिषेक करवा करवावा?”

पुरोहिताचे बोलणे ऐकून वीरसिंह कारच रावावला. त्याने तीक्ष्ण दृष्टीने पुरोहिता-

कडे पाहिले आणि दुसऱ्याच क्षणी विवाई त्याला कैद करून तुघंगात बांधण्यासाठी ठेवून घेऊन गेले.

तत्काळ आगची एका पुरोहिताला जावून राज्याभिषेक विधि चाईगडबडीने उरकण्यात आला.

राजा शांतिवेषाचे बाप-मित्र आणि विश्वासपात्र व्यक्तींना त्यांच्या पदावरून हटवून त्या स्थानी वीरसिंहाच्या विश्वासातील लोकांची निवडकरी केली गेली.

नंतर राजदरबार बोलावला गेला आणि पहिल्याच दिवशी दरबारात वीरसिंह बृद्ध मन्त्र्याला म्हणाला—“मन्त्री-महाराज, तुम्हाला माहीतच आहे की राज्य हे वीरगौरव असते. परंतु गेल्या अनेक वर्षांत शान्तिपुर राज्याने कधी विजय-यात्रा केली नाही. आपले सैनिक यामुळे सुस्तावत झाले आहेत. शासपासची राज्ये जिंकून ही सत्ताच न मिळवणारा राजा हा ‘राजा’ म्हणवून घेण्यास लायक नसतो! तेव्हा आता असं सांगा की पहिल्या प्रथम आपण कोणत्या राज्यावर हल्ला करणं उचित होईल?” आपल्या मित्रांवर ताव देत देतच वीरसिंहाने हा प्रश्न सैन्याला विचारला.

हळूच श्वास ओढत, जरासे खोकत मन्त्री म्हणाला—“सेनापति !...एक गोंड...”





“तुमचा विचार काहीही असो, पण शेवटचा निर्णय तर माझाच जसेल न! तुम्हाला एक गोष्ट लक्षात ठेवणं अत्यंत आवश्यक आहे की मजबुतही तुम्ही मला ‘महाराज’ म्हणून संबोधित करत नाही आहात!” वीरसिंह चिडून म्हणाला.

“मो आता म्हातारा झालो आहे. आपल्या जुन्या सवयी बदलणं इतकं सोपं नाही. आपण परवानगी दिलीत तर मो आपल्या मन्त्रीपदावरून मुक्त होऊन आराम करू म्हणतो.” मन्त्री म्हणाला.

“मन्त्री-पदावरूनच कक्षाला, मनात आणलं तर अशुण्यातून सुद्धा मुक्त करू शकतो मो महामन्त्री तुम्हाला! तोंट लक्षात ठेवा, कळलं?” वीरसिंह गरजून बोलला.

मन्त्र्याने यावर कोणताही प्रतिवाद न करता आपल्या हातांची अशी काही हालचाल केली की त्यातून प्रेरित होत होतं - ‘तुम्हाला हवं ते करा नं!’

“बरंय, याच क्षणी मी तुला मन्त्री-पदावरून मुक्त करत आहे धरड्या!” वीरसिंह म्हणाला.

मन्त्र्याने हात जोडून एकदा सजेला प्रणाम केला, आणि तो मुकाट्याने तेथून बाहेर निघून गेला. त्याला जाताना पाहून वीरसिंह क्रुसितपणे हसला अन् त्यावर

त्याचे सर्व अनुयायी असे खो-खो हसले की त्यामुळे सारे सभागृहच दणाणून गेले.

त्याच दिवशी संध्याकाळी रोजच्या प्रमाणे वृद्ध मन्त्री नगरसीमेवरील शिवालयाला तून देवदर्शन करून परत येत होता. नुकताच सूर्यास्त होऊन गेला होता आणि चारी बाजूंना बंधाराचे साम्राज्य पसरत होते. दोन्ही बाजूंना ह्यारीने उभ्या असलेल्या रस्त्याने मन्त्री चालत होता.

इतम्यात एका शाळाच्या मागून तीन शिपाई उड्या मारून त्याच्यासमोर आले. एकाने मन्त्र्याचे हात धरले, दुसऱ्याने त्याच्या तोंडावर हात दाबून धरला; त्याला ओरडताही येईना. तिसरा या दोघांना मदत करत रस्त्या दाखवू लागला.

त्यांच्या पकडीतून सुटण्याइतकी वाकड वृद्ध मन्त्र्याच्या शरीरात तय्यती! देवावर भरंवसा ठेवून तो मुकाट्याने ते नेदीस तिकडे जात राहिला. तिसऱ्या शिपायाची तलवार अचानक चमकून उडली. मन्त्र्याच्या मानेवर तो वार करणार, इतक्यात त्याच

क्षणी त्याच्या हातातली तलवार शटवयाने चडून दुरवर एका दगडावर आपटून तिचा छपाकन् आवाज झाला! वेदनेने ओरडून त्याने मागे वळून पाहिले! अचानक काय काय घडलं हे पहाण्यासाठी बाकी दोन्ही शिपाईही मन्त्र्याला सोडून इकडे-तिकडे पाळू लागले, पण त्यांना जराही सन्धी न मिळता एका मागून एक अशी तिघांचीही बोकी उडवली गेली!

आकस्मातून वृद्ध कोसळायचे अशा रीतीने तीनही शिपायांचा बळ करणारा वीर मन्त्र्याला म्हणाला - “उद्या सकाळपर्यंत या तीन शिपायांचा कुणाला पत्ताही लागणार नाही. आज रात्रीच हे राज्य सोडून तुम्ही अमृतपुरीला निघून जा.”

“आण....” असे म्हणून आपली काही बोलणाऱ्या वृद्ध मन्त्र्याला मध्येच पांघवत तो वीर म्हणाला - “आता काहीच बोलू नका.”

मन्त्र्याला सूचना देऊन दुसऱ्याच क्षणी वीर अंधारात गायप झाला.





शेजारी

मूषण तसा खांगला श्रीमन्त; पण एक नंबरचा कंजूस। एकाद्या घामिक कामासाठी गावातले लोक वर्गणी मागायला आले, की तो सरळ उत्तर देई—“घामिक काम म्हणून जर मी अशी वर्गणी घरीरे देऊ लागलो, तर दिवाळीच निघेल की माझी! शाळी, दैकाळ, भजन-पूजन, उत्सव—असली नाचं घेऊन मला छळ नका बुवा!” आपल्या सवऱ्याची जागणूक न आवडणारी भूषणची बायको त्याचं मन बरोबर बोखळून होती; म्हणूनच हे सर्व समोर घडत असूनही ती गप्प बसे.

भूषणच्या घराजवळच रामराव नावाचा धेतकरी रहात असे. त्याने कुठूनस एक लाख जातीच्या आंब्यांचे कालच खाणून आपल्या घरसहारी लावले होते. हळूहळू वाढत जाऊन जाता त्या कलमाला फळ बरू लागली होती. त्या फळांबाबत गावचे

लोकही निरनिराळी चर्चा करू लागले होते.

बोळ्यांचे पारणे फेडणारी ती देखणी फळे पाहून भूषणच्या तोंडाला पाणी सुटे! कधी ना कधी रामराव आपल्याला बोडी फळे देईल अशा आशेने तो वाट पाहू लागला. पण रामरावने भूषणलाच काय, पण गावातल्या कोणालाच बांधे दिले नाहीत!

एके दिवशी भूषणराजीच्या सुमारास भूषणचा तेरा वर्षांचा मुलगा गुलनाथ आपल्या घराची मागची मित ओलांडून रामरावच्या परसात गेला आणि बोबे बांधे तोडून घेऊन परत आला. त्याचे हे झुल्ल त्याच्या आईने—लढखीने—पाहिले.

गुलनाथला धकडून ती त्याला रागाने म्हणाली—“काय रे, अशी चोरी करतोस काय? लाज नाही वाटते?”

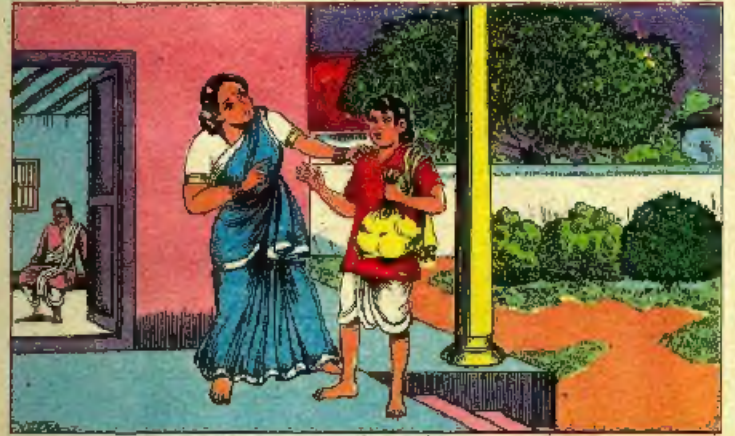
यावर मुलगा म्हणाला—“अग आई, हे मी यात काय वाईट केले? इतकी सुंदर फळे आसपास कुठेच मिळत नाहीत. रामरावाला आपल्याला एकही फळ कधी द्यावंस वाटलं नाही. काय कंजूस आहे बेटा! ही फळे खावला आपले बाबासुद्धा किती आसुसले आहेत! त्यांच्यासाठीच आणले मी हे बांधे पळवून!”

शेजारच्या खोलीत बसलेला भूषण आपल्या लंकाचे हे धोलणे ऐकत होता. तो मनोमन फारच खूश झाला आपल्या मुलावर! पण लक्ष्मी माझ भायखोच रागावून गुलनाथला म्हणाली—“अरे वा! म्हणजे तुला वाटतं की रामराव आपल्या आंब्यांपैकी योग्य हिस्सा इतर कुणालाच

देत नाही? मलाही विसतंच असतं की तुझे बाबाही कसे लालूच भरल्या डोळ्यांनी त्या आंब्याकडे पहात असतात! तुला असंच वाटतं ना, की जी वस्तु आपल्याकडे खूप असते, तिचा काही भाग दुसऱ्यांना न वाटण म्हणजे स्वाधीपणा अन् कंजूसपणा आहे?”

“तुलाही हे घाई कळतं ना? मग माझ्यावर कसाला रागावतेस?” गुलनाथने आईला विचारले.

“का से माहीत आहे तुला? रामराव बहल भाव लु टीका केलीत, पण तुझ्या नावाचं काय?—आपल्या शाळात एकादी बांगलीची शाळा किंवा बर्मशाळाही नाही. आपण घरीच तर बाही वाहोत ना! खांगले पैसेवाकेंच आहेत. तरी काय तुमं दाना



आपल्या कामांसाठी कधी कोणी देऊन मरत करतात?" लक्ष्मीने लोकांना विचारले.

गुरूनाथ बाबू काही म्हणणार, इतरांचात मूषणच आपल्या बोलीबाहेर येऊन म्हणाला— "अन, पोर आहे ते! म्हणून अजून! नवीन प्रकारचे आहे वित्त म्हणून आगळे तोडून चार त्याचे! उगीच बोरी-बिरी म्हणून आरोप नको करू त्याच्यावर!"

लक्ष्मी बाबू कुसिवपणे हसत म्हणाली— "कोणची वस्तु किंवा जेपसि मिठाची म्हणून पळवून आणले, म्हणजे बोरी नव्हे तर आणखी काय? आपल्याकडेचे पैसे कोणी लोभान मरज म्हणूनही पळवले तर आपण काय म्हणू त्याचा?"

हे उतर ऐकून मूषण म्हणाला— "आंबे खोदून आपले म्हणून घाला जे बाळत होतील ते शेकड्यांनी तार!"

"हां! आता तर मोठ्या वेळपुर्ची ही 'बोरी' नव्हेच असे म्हणत होता न? अग आता कधी बोरी आली न?" लक्ष्मीने आश्चर्याने विचारले

"अन, मनाचे व्यवहार न जाणणाऱ्या या पोरण्या मनावर तुम्हा बोलण्याचा काय परिणाम झाला असेल ते मला नाही माहीत पण माझ्या डोक्यात माझ लान अंजन घातलेस तू! माझं मन चांगलेच पातळले आता. उद्यानातून विलेतच तुला!" मूषण बोलला

मन काय! कुठल्याच दिवशी मूषण गावच्या प्रमुख मागलांना जाऊन येऊन अन् लोककल्याणाच्या कामासाठी त्यांना काही पैसे द्याना दिले

मूषणाच्या बाबब्यात झालेल्या या करकामुळे बाबबाचे कारण खूप माग त्याच्यावर! रामरावजी स्वतः होऊन आपल्या परसलले आंबे वेळत मूषणकडे येऊन अन् ते त्याच्या हाती देत म्हणाला— "मूषण, आजपर्यंत माझ्या ससताही आज नमूत की जाणजे लोकांनी-आहोत "

हे ऐकून मूषणबरोबरच नक्षीही हसू लागली.



दिव्यशक्तीची परीक्षा

दृष्टिगोचरी विक्रमावित्त त्या साडाकडे बघत येता, कापडीला कटकलेले जेत साली काढून त्याने लांबावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे गीत स्वीकारून तो स्वतःलाची बाट चालू लागला. दोन्ही भेटत राहिल जतलेला वेताळ त्याला म्हणाला— "हे राजा, एका वेताचा राजा म्हणून पुढी निघी कीर्ति पसरली जाहे आणि तुझी किरपत प्रतिष्ठा जाहे हे मला बुद्धिच ठाऊक नाही राजा हा केवळ धार्मिक, पराक्रमी किंवा बुद्धिमान असाच जाणत नाही. हा मुक्ता-बरोबर त्याच्यानवळ सुद्धा बुद्धि आणि मानविक सत्तुल्य असणे, हेही अत्यावश्यक आहे. मला वाटते की या मुक्तांचा अभाव नसल्यामुळेच तू असा मध्यरात्रीच्या वेळी या अंधारक समसायात कुठलेच अज्ञान्य असे काम आपण्यासाठी हिचत माहेत राजा माणवतेच सारले काही लोक मला

वेताळाच्या गोष्टी





कपाची आणि अपराचांची शिक्षा भोगत असतात, की जे त्यांनी स्वतः कधी केलेलेच नसताने अन् याने कारण सूक्ष्म बुद्धि आणि मानसिक संतुलनाचा अभाव हेच होय वांद, मी तुला त्याची गोष्टच सांगतो; तुझे अमही विसरायला मजत होईल तुला।”

वेताळ मोठे हांगू लागला—

कोण एके काळी कोसक देवावर माधव-भेन नावाचा राजा राज्य करीत असे प्रजेला तो स्वतःची अपत्ये मानी त्यामुळे जनतेत अशीच भावना पसरली होती की, जनतेच्या हितसाठी झटणाऱ्या राजांच्यात आपल्या राजाची कोणीच बरोबरी करू शकणार नाही, अगदी त्रैलोक्यातही।

एकदा देशात अग्निमित्र नावाच्या एक मान्यकाय आपल्या कुटुंब विघांथाचा प्रभावाने जनतेला पाबरवून आपला स्वार्थ साधायला सुरुवात केली. आपल्या शुद्ध हेरांकडून राजाला अग्निमित्राच्या वस्त्राचारांची भातमी मिळालीच! राजाने तुरकाळ त्याला निरोध पाठवून दरबारात हजर होण्याची सूचना दिली

दरबारात अग्निमित्राचे राजा माधव-सेनला मोठ्या विनयाने प्रणाम करून म्हणजे— ‘महाराज, काय आज्ञा मला?’

माधवसेनाने शांतपणाने त्याला म्हणजे— ‘तू जर माझे हे राज्य सोडून गेल्यास तर मला आनंद वाटेल!’

‘‘महाराज, माझ्यासारखा मान्यक ज्या देशात रहात असेल त्या देशाची मान इतर राज्यात नेहमीच उंच राहिल. तेव्हा आपण बला बलवून देश्याचा प्रयत्न का करत आहात, हे मी आपणाकडून विचारू इच्छितो.’ अग्निमित्राने राजाला विचारले

‘‘तुम्ही बुद्धि प्रांगली नाही, स्वार्थी वाहतेस तू! आपल्या कुष्ठ क्षतीच्या जोरावर तू सामान्य अज्ञाजनांना बस देऊन स्वतः मुक्त झाल्याच्या उद्योगात गर्व असतोस.’’ माधवसेनाने आरोप ठेवला

उत्तरदाखल विकटपणे हुसत अग्निमित्र राजाला म्हणाला— ‘महाराज, यात विरोध वाईट काय केले मी? आपणाकडून स्वतः बद्दल असे वाटतं की, कि आपण जनतेकडून ओकर घेऊन करता, तो जनता मोठ्या आनंदाने आपणाकडून घेते! उलट जनता माझ्याबद्दल कधीच काही तक्रार करीत नाही तेव्हा मीही एक चांगला माणूसच असलो पाहिजे आता राहिलेला वर्षाचा प्रश्न, मग जनतेच्या जास्त वैभवपूर्वक राहून सर्वे सुख भोगणारे आपणही स्वार्थीच नव्हे तर काय?’

‘सर्वे राज्य राजवड्यात रहातात हा एक रिवाज आहे. शून्य जास्त सुख वगैरे काहीच नसत! तू जर हे सिद्ध केलेस, की मी एक स्वार्थी व्यक्ती आहे, तर मी नक्कीच हे राज्य सोडून जाईन’ राजा उत्तरला

विकट हास्य करत अग्निमित्र यावर म्हणाला— ‘‘मला आपल्याची वाद पाळावची इच्छा नाही. आपण जमीनच मला राज्य सोडून जाण्याची आज्ञा केलीत आता मी आपल्या कन्यालाच घेऊन नेणार आहे माझ्याबरोबर! काय करायचं असेल ते करून दाखवाच!’’ असे म्हणून तो तेथून अदृश्य झाला

बास! अन् त्याच केळी माधवसेनची एकुलती एक कन्या माधवीलताही



आपल्या अंतःपुरातून एकाएकी बाहीशी झाली!

‘काय करावे हेच राजा माधवसेनला सुचेल! त्याच्या मान्यपान त्याला सुचवेल— ‘‘आपण मानवीलतासाठी योग्य दर शोधण्याच्या विचारात आहात अ? मग ही एक संधीच आपल्या पुढे चालून आलेली आहे मला असे वाटतं की जो वीर पुरुष या मान्यकाचा सहार करून राजकन्येला सोडवून आणील, त्याच्याशीच युवराजीवा निवाह करून देऊन, राज्यही त्याला अर्पण करावे.’

नाइलाज म्हणून राजाने ही सूचना स्वीकारली आणि राज्यात सर्वत्र तशी

दवडीही पिटवण्यात आली राजकन्या आणि त्यानरोबरच राज्यप्राप्तीच्या दिनां रान अनेक युध्द पुढे आले.

पण या हरस्यान राजाही काही चुप बसला नाही. अंतःपुराणीक तळचरास असणाऱ्या महादेवीच्या मनि-वरात तो गळा अन् न्द्रान प्रार्थना केली-“माते मी स्वतः दुष्ट लोकांशी सामर्थ्यपूर्वक सामना करू शकतो. पण दुष्ट शक्तींना तोंड देण्याची शक्ती माव माझ्यात नव्ही मला तूच शक्ती दे माते !”

यावर देवी राजासमोर प्रकट होऊन एका म्हाणाली “राजा, काही दिव्य शक्ती तुला पक्षीसारखी घेत आहे. पण तू काळजी करू नकोस मी तुला एक खड्ग देते

त्याच्या केवळ स्पर्शानेच कोणतीही जबरदस्त शक्ती मरून होऊन जाईल” असे बोलून राजाच्या हाती एक खड्ग देऊन देवी अंतर्धान पावली.

ते खड्ग स्पर्शाने घालून राजा मुखाने ओतून गला.

या घटनेला एक आठवडा झोटला आणि एक दिवस एका अपूर्व तेजस्वी वशा युवकासह माधवीकला राजवाड्यात परतली.

माधवसेनला वाकून प्रणाम करत तो तरुण म्हणाला-“मी अग्निमित्राचा वध करून माधवीकलेची सुरक्षा करून तिचा परतून आलो आहे. माझ नाव आहे अग्नि सेन माझ्या पूर्वजांनी विदेह राज्यावर

राज्य केले होते, असे मानले जाते.” त्याने आपली ओळखही राजाला सांगितली.

यावर माधवसेनने झटकन आपले खड्ग म्हाणालीत खंवलं व अग्निसेनवर त्यानं वार केला. राजाचा हा विचित्र व्यवहार पाहून सर्व सभासद व माधवीकला या सर्वांना फारच आश्चर्य वाटले. पण अग्निसेनवर त्या प्रहाराचा काहीच परिणाम झाला नाही तो हसतहसत अविचल उभाच होता.

माधवसेन ताबडतोब तेंढून निघून गेला. मन्तर अग्निसेन व माधवीकला यांचा विवाह पार पडला.

विवाहानंतर अग्निसेनला राज्यसिध्द करण्यात आला त्यानेही अग्निसेनने अज्ञानक अग्निमित्राच्या रुपात रुपाली

हाले. मन्दस्मित करीत तो म्हणाला-

“महाराज, युवराज्ञीशी विवाह करायची माझी इच्छा होती आणि यथील राजा वनायचेही माझ स्वप्न होते आपल्या मागेन इच्छा पूर्ण करण्यासाठी मी जापरवा सर्व शक्ति उपयोगात आणल्या. सर्वांस आधी, मी माधवीकलेचं अपहरण केले अन् नन्तर मीच तिचा आपल्या हाती सोपवला.”

विचार करत माधवसेन थोडा वेळ धुप राहिला अन् मग म्हणाला-“अग्निसेन, तू एक सामान्य अग्नि तरुण आहेस, माझी परीक्षा घेण्यासाठी काही दिव्य शक्तींनी तुला उपभोग करून घेतला आहे. आता तू मान्यकाच्या रूपाने कोणाच्या अज्ञानक अग्निमित्राच्या रुपात रुपाली मिती दाखवू नकोस कोमल देशाचा राजा



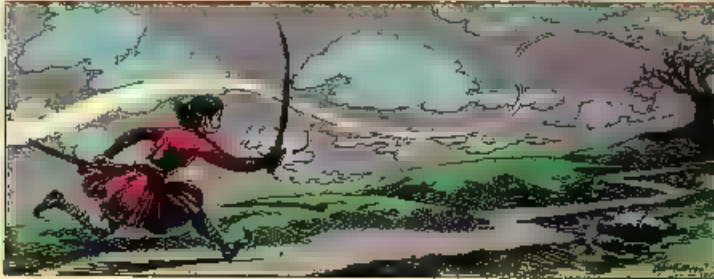
म्हणून त्यापाने राज्य कर आपल्या पापाच्या परिहाराकं मी काही दिवस वनात राहून तपस्या करू इच्छितो. थोड्या दिवसांनी मी परत येईन.” असे म्हणून राजा माधवसेन निघून निघून गला. राजा गेल्यावर अग्नि-मित्राने पुन्हा अग्निसेनास रूपान्तर झाले.

ही गोष्ट सांगून सपल्यावर नेताळ म्हणाला—“राजा, आपण पाप केले आहे हे माधवसेनच म्हणणं अर्थहीन नव्हे का? जे पाप केलेच नाही त्याच्यासाठी वनात जायची गरज काय? त्याने ज्ञेय केले आणि प्रजेला एक चांगला राजाही दिला. इतकं सगळं करूनही, मी पाप केलेय म्हणणं, त्याची बुद्धिहीनता आणि मानसिक संतुलनाचा अभावच दर्शवत नाही का? नाक्या वा प्रगाराचे उतर नाहीत बघूयाही ते दिलं नाहीस तर तुझं ममत्क फुटून त्याचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील.”

विक्रमादित्य उत्तरला—“मी पाप केलेय या माधवसेनच्या म्हणण्याचा अर्थ तू सांगत बसलेल्या दृष्टीने बरोबर नव्हे. त्याने पाप

केलेय ही गोष्ट खरीच आहे. राज्य म्हणजे काही त्याची वैयक्तिक संपत्ति नव्हे! ती त्याची केशळ जबाबदारी आहे. समर्थ हातातच ती सोपवणं केव्हाही योग्य! कोणा दुष्ट किंवा असमर्थ व्यक्तीच्या हाती ते गेलं तर जनतेला अनेक अडचणींना तोंड द्यावं लागेल—या सर्व बाबींचा विचार न करताच माधवसेनने फक्त आपल्या कन्या-प्रेमामुळेच दवंडी पिटवली की—‘जो कोणी आपल्या मुलीला खोडवून आणील त्याला राज्य मिळेल!’ हे माधवसेनचे पवित्र पाप! त्याला अद्भुत खड्ग देऊन कुलदेवीने सूचना दिली होती की काही विविध शक्ति त्याची परीक्षा घेत आहेत. तरीही त्याने या सूचनेची उपेक्षा करून अग्निसेनवर खड्गप्रहार केला हे त्याचे दुसरे पाप! हे सर्व जाणूनच माधवसेनने सयदय-साठी वनात जाण्याच ठरवले.”

अशा प्रकारे निवेदन संपताच नेताळ त्या प्रेतासह अवृक्ष होऊन झाडावर जाऊन बसला. (कल्पित)



ज्योतिष पुराणानुसार—१५

ज्ञानाचा खजिना

तो कोण?

पूर्वी समुद्राच्या किनाऱ्यावर वृं पर्वत होता पसरलेला आहे. जवळपास एकाच छोटं गाव ही नाही. एक राजा त्याच्या अंगरक्षकांसह थोड्यावर वसून खेळ करीत आहे. राजाच्या थोड्याच्या खुराला एकच एक रणक वस्तु लागली आणि तेथून अग्नि-फनाला निघाली. ऐसीतून आग कधी जिणू शकेल? राजाने विज्ञासेन आपल्या अंगरक्षकांना तिथे कोठायला मागितले ते होतं एका मंदिराचं शिखर।

राजाने लगेच आसपासच्या प्रदेशातील मजुरांना बोलावून खोदकाम सुरू केले. अनेक दिवस खोदकाम संपल्यावर तेथे एका विशाल मंदिराचा शोध लागला. कार प्राचीन काळी बांधलेले पण कालाच्या उदरात गडप झालेले एक विशाल मंदिर अशा रीतीने पुनः उजेडात आले.

या घटनेत बर्गिल्ल्या देवळाचा शोध लावणारा राजा कोण? या मंदिराचे नाव काय?

[पान ३६ पहा]

सुम्हाला माहीत आहे ?

१. एक भीमार हातसही की भीमारही दुसरी भीमार ही हातस. अशा हातपाचा भीमारी कोठे आहेत ?
२. ‘खरोखराचं नगर’ म्हणून प्रसिद्ध असलेलं भारतातील नगर कोणतं ?
३. बंगालची खाडी नि अरबस्तानाचा सागर यांच्या मध्ये असलेल्या खाडीचं नाव काय ?
४. या खाडीवर असलेलं प्रसिद्ध बेट कोणतं ?
५. ज्या मंदिरासाठी हे बेट प्रसिद्ध आहे ते मंदिर कोणतं ?
६. या मंदिराचे वैशिष्ट्य कोणते ?

[पान ३६ पहा]

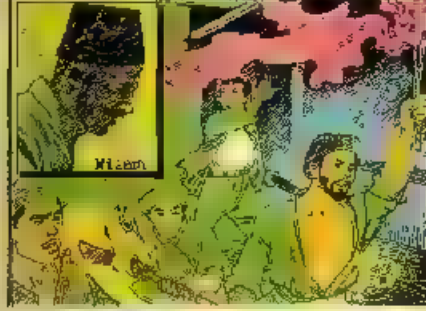


देशाची फाळणी करण्यांना हट्ट मुस्लिम लीगने धरला आणि 'प्रत्यक्ष शोदीबन' सुरू केले. त्यांनी हिंदुंवर आक्रमण केले, तेव्हा हिंदूंनी त्यांचा प्रतिकार केला. देशात सर्वत्र आणि विशेषतः पंजाब व बंगाल मध्ये शीघ्रवायिक वगैरे छावणे

स्वातंत्र्या बरोबर आपल्या राष्ट्रापुढे अनेक समस्या उभ्या राहिल्या. ३० जानेवारी १९४७ रोजी मोझचा धातू महात्मा गांधींचा वध करण्यात आला. सारी जनता राष्ट्रांतल्यासाठी रस्त्या पं. नेहरूंना तर फारच खोश्या वाटेल. तरी पण देशाच्या उज्ज्वल भविष्यासाठी आणि कर्तव्यमालनाथ ते कार्य-प्रवृत्त सारे.



बेजटी निवडण्यातून काँग्रेसला देशाची फाळणी मान्य करावी लागली. पं. जवाहरलालजींनी ३ जून १९४७ रोजी आकाशवाणी वरून देशातील सर्व जनतेला आपला निर्णय संभाषण शोन्ही घडोष्टी लाखां अनुयायिना हा विषय ऐकून दुःख झाले. देशाच्या वाटणीची योजना तयार करण्यात आली



आपण स्वतंत्र राज्य बनून रहावे अशी काही संस्थानिकांनी स्वप्ने पाहिली. काहींनी प्रत्यक्ष सधर्ष करण्याचा हाट घालला. हैद्राबाद संस्थान स्वतंत्र भारतात मिळीन व्हावे अशी इच्छा करणाऱ्या संस्थान-शासकाला लोकांवर संस्थानाचे समर्थन करणाऱ्या रक्षाकारांनी बनवित अत्याचार केले



१५ ऑगस्ट, १९४७ रोजी आपल्या देशाला स्वातंत्र्य मिळाले. पं. नेहरू देशाचे पहिले प्रधानमंत्री बनले. सर्व जनतेस नव-भारताच्या निमित्तीत शुद्ध रें खाद्य करावे असे त्यांनी लोकांना आवाहन केले

काश्मीरचे राज्यकर्ते महाराजा हरिश्चंद्र पांडे बोधित केले की त्यांचे संस्थान स्वतंत्र भारतात मिळीन होण्यास तयार आहे. पण याचा विरोध करण्यासाठी पाकिस्तानचे अनेक लोकांना मदतकारने आपली ताकत राजाबंण्यसाठी त्यांनी श्रीमंत बर जास्त केटी. पण भारतीय सेनेने त्यांना पळवून आणले





अशा प्रकारे अनेक समस्यांना तोंड देत गेलेली अशाच वेळीच न संपून विचारात आणित स्वातंत्र्य करणाऱ्या भारताकडून घडलेल्या १९५४ मध्ये चीनचे प्रथम मंत्री चाऊ-एन-बाई भारताला भेट देण्यासाठी आले. माहितीपूर्वक सहाजीकृत जगभरासाठी सहायक हार्डिन अशा तबयाने कठोरता कर त्या वेळी संविधानाची समिति दर्शक द्यावारी केले

तरी मध्य सन १९६२ मध्ये चीनने 'पंचशील' सिद्धीत घडकावून लावून भारतावर हल्ला केला. भारतीय सेनेने मोठ्या शौर्याने आपल्या देशाच्या सीमेचे संरक्षण केले. चीनचे सैन्य परत गेले वारे, एम त्यांच्या या व्यवहाराचे पंडितजींना फार आश्चर्य वाटले



ये अकारुणात्मकीने १५ वर्षे भारताचे प्रथम-मन्त्री पद संभारले. देशाची प्रगति आणि विश्व शांतिसाठी पंडितजींनी ने प्रयत्न केले, त्यामुळे ते या सत्काराचे सहाज राजनैतिक नेत्या म्हणून प्रविष्टे झाले. आपल्या अंतिम क्षणांपर्यंत देश नि जगतेच्या कल्याणासाठी परिश्रम करणारे आम्ही श्रिय नेता २७ मे, १९६४ रोजी मरण अवर झाले



खयंवर

मालव देशाचा राजा माधववर्मा स्थापाराला धावि त्याला एकाने काळजीने घेरले की, आता आपल्यामागीत आपलं राज्य कोणा परब्याच माणसाच्या ताब्यात जाणार. त्याला कोणी मुलया नव्हता. एकुलती एक मुलगी मात्र होती-रत्नमाला. रत्नमाला मोठी लावण्यावती व बुद्धिमानही होती वण राज्य-वासव करण्याची शक्ती, सामर्थ्य अन् दक्षता मात्र तिच्यात नव्हती.

माधववर्माने आपली ही समस्या मन्त्री सुगुणपालपुढे मांडली अन् उपाय विचारला. बावर मन्त्र्याने सल्ला दिला- 'महा-राज, या काबतीत आपण मूर्खीन चिन्ता करू नये सर्व प्रकारच्या विद्या आणि क्षत्रियोचित विद्यांमधेही प्राविण्य मिळवलेले पुष्कळसे तरुण आपल्या राज्यात आहेत

आपण मुंबराजीच्या स्वयंवराची घोषणा

करावी त्यात साज वंडून सर्वात योग्य ठरणाऱ्या तरुणाशी रत्नमालेचा विवाह करून द्यावा. तोच युवक सर्व प्रकारच्या संकटांसमून राज्याचे रक्षण करू शकेल आणि समर्थपणे राज्यकारभारही चालवू शकेल "

मन्त्र्याचा हा सल्ला राजाला फार आवडला आणि रत्नमालेची समिति वंडून त्या अर्थाची दवडीही राज्यात पिटवली गेली

स्वयंवरासाठी आलेल्या तरुणात शास्त्र व सर्व क्षत्रियोचित विद्यांमधे निरनिराळ्या चढाओढी मायोजित केल्या गेल्या त्यात जयनर्मा नावाच्या एका तरुणाने सर्व विषयांत उत्तर सर्वाना पराजित केले

त्याचे अभिनन्दन करीत राजा माधव-वर्मा त्याला म्हणाला- "तु माझा मावी जावई वाहेस हेही सिद्ध झाले आहे की

तुल या देशाचा मोगी राजा आहेव माझ्या कन्येशी विवाह करून देऊन तुला राज्याभिषेक करवयापूर्वी तुला आपली एक मुख्य कामगिरी पूर्ण करावी लागेल

“माझा मोगी यद्वाय! कोणती ही कामगिरी?” जयवर्मान उत्सुकतेने विचारले

“उग्रसेन नांवाचा एक डाकू उत्तरेकडील जंगलात धुमाकूळ माहून बसला आहे त्याचा पाडान करण्याची जबाबदारी तुला बरोबर सैन्य घेऊन जा.”

थोडा वेळ विचार करून जयवर्मान म्हणाला—“महाराज, सैनिक बरोबर घेऊन जाऊन हे काम साधन येणार नाही ते आलंके प्रहारात उग्रसेन आपल्या टोळीसह

जंगलाच्या दुसऱ्या एकूच भागात पळून जाईल तेव्हा मी एकटाच वा कामगिरीवर जाऊ इच्छितो

यानंतर जयवर्मान एकटाच जंगलात गेला आणि त्यान त्या प्रदेशातल्या रहिवाश्यांकड उग्रसेनबद्दल चौकशी सुरू केली उग्रसेनच्या छोळीतोल लोकांना लवकरच ही गोष्ट कळली व ते जयवर्माना आपल्या नत्वाकडे घेऊन गेले.

उग्रसेनला आपला परिसर देऊन जयवर्मान त्याला म्हणाला— मी या राज्यातल्या सर्व बोचरा पराभूत केले आहे. बाता राजा युवराजीची माझा विवाह करून देऊन राज्य माझ्या हाती बोपबणार आहे पण जर इन्द्रमुखात मला हरजलस तर ते

राज्य आणि राजकन्याही तुला मिळेल बोल माहे कबूल?”

ही बातमी ऐकून उग्रसेन फारच आनंदित झाला व त्यान सावडतोच आपली तलवार म्यानवाहेर खेचली त्यावेळी दोघान जं युद्ध झाले, त्यात उग्रसेनने जयवर्माना अगदी सहजपणे हरवले या नंतर तो स्वतः राजधानीत जाऊन राजा पाषन भर्माला नेटून म्हणाला— महाराज राजकुमारीच्या स्वयंवरासाठी ठरलेल्या नटांवादीत सर्वांना हरवणाऱ्या जयवर्माना इन्द्रमुखात मी पराजय केला आहे तेव्हा आपल्या बचनाप्रमाण आपण युवराजीचा माझ्याशी विवाह करून देऊन आपल राज्य माझ्या स्वाधीन करावे

या विविध पद्धतींमुळे राजा फार वादवर्षी प्रसन्न झाला. पण त्याच वेळी तेथे प्रवेश करत जयवर्मान म्हणाला—“महाराज, हा उग्रसेन म्हणतोय की त्याने माझा पराभव केला आहे पण माझा पराभव करताना आपल्यापैकी कोणोही पाहिलेले नाही न? तेव्हा एकदा दरबार बोळवून सर्वासमक्ष माझा बोचरा बटाभोट देवा

बाबली बोचरा जे जडगुड झाले, त्यात जयवर्माने त्या डाकूच्या नेत्याचा अगदी सहजपणे पराभव केला अन् त्याच्या गळघावर आपली तलवार टाकून त्याने आज्ञा दिली—“एक, मालवदेशाचा भावी राजा म्हणून मी तुला आज्ञा देत आहे की तू सावडतोच आपल्या टोळीसह



आमचे राज्य सोडून अभय निघून जावेस'

प्राणप्रदाने घाबरून उग्रसेन वगेही हात जोडून म्हणाला—“होय मी आपल्या आज्ञेचे अचूक पालन करीन. आजच मी आपला प्रदेश सोडून निघून जाईन मी आपणाला बिलेले हे वचन नक्की पाळीन” इतके बोलून नता उग्रसेन तेथून निघून गेला.

या घटनेमुळे राजा माधववर्मा अतिशय प्रसन्न झाला त्याने लवकरच रत्नमालेचा जयवर्माशी विवाह करून दिला अन् ‘मालवराणा’ म्हणून त्याला राज्यभिषेकही केला यानंतर एके दिवशी माधववर्माने जयवर्माला विचारले—“जयवर्मा तू जवळ उग्रसेनच्या शोभासाठी एकटाच बाहेर पडलास, तेव्हा तुझ्या रक्षणासाठी म्हणून मी काही गुप्त हेर तुझ्या मागे पाठवले होते. तेथे तू उग्रसेनकडून हरलास, पण मग राजसभेतमोर काही क्षणातच तू त्याचा पराभवही केलास. हे कसे काय शक्य झाले वर?”

जयवर्मा हसून त्याला “आप निश्चाय घालूनच जवळ एकादी स्पर्धा घडून येते तेव्हा ती व्यग्रीच अर्थहीन असते, म्हणूनच जंगलात हाकूच्या त्या नेत्याला हरवायची मी प्रयत्नच केला नाही हे पहिले कारण झाले.

‘मग दुसरे कारण काय वर?’ माधववर्माने विचारले.

“मी त्याचा जंगलातच पराभव केला असता तर उग्रसेन स्वतः आपल्यासमोर कधीच हजर झाला नसता. राज्याच्या अन्य एकाचा भागात जाऊन तेथेही त्याने कुठालूट सुरू केली वसती. याच विचारात राज्य व राजकुमारीची काळजी दाखवून त्याला इथे उपस्थित होण्याची संधी मी दिली” जयवर्मा उत्तरला.

हे उत्तर ऐकून जयवर्माचा आनंद द्विगुणित झाला. त्याच्या लक्षात आले की—आपला जावई केवळ विद्वान व पराक्रमीच नव्हे, तर अत्यंत विवेकशीलही आहे.



कृष्णवतार

शिशुपालाचा एक सावत्र भावाचा मित्र विसादात वधून सात्वने द्वारेचे वर हल्ला होता श्रीकृष्णाने जेव्हा रुक्मिणीला उचलून आणले, त्यावेळी अनेक योद्ध्या-जरीबरा सात्वचा ही पराभन झालेला हाता म्हणून रागाच्या मारात त्याने प्रतिज्ञा केली होती—‘जगातील सर्व यादवांचा मी सर्वनाश करीन! आपण ही प्रतिज्ञा पूर्ण करण्यासाठी त्यात इलाकी उपसना केली जेव्हा शिवजी प्रत्यक्ष कर्म्यांना एक अद्भुत विमान बनवून सात्वचा देवाचा आदेश दिला विरव-कर्म्यांनी मीश नावाचे एक लोखंडाचे मजबूत काळ विमान बनवून ते सात्वचा दिले या विसादात वधून सात्वने द्वारेचे वर हल्ला केला त्याच्या सैन्याने द्वारेकेला चारी बाजूंनी वेढले सात्वने विमानातून इगड झाड नि अस्त्र-शस्त्र फेकून एकाच हुलनेल्लोळी माजबला त्याची सेना द्वारेकेतील इमारती व उद्यान यांचा ध्वंस करू लागली. हा सर्व प्रकार पाहून यादवांच्या सैन्याने प्रचुम्भाच्या तनूत्वासाठी सात्व वर आक्रमण केले. शाल्व आणि यादव यांच्या सैन्यात सत्तावीस दिवस संधकर युद्ध झाले शबरो श्रीकृष्णाने आपल्या सुदर्शन चक्राने सात्वचा वध केला. श्रीकृष्णाचा सुशामा नावाचा एक बालमित्र होता बालपणी दाघांनी एकाच





गुरुजवळ राहून निघा संपादन केलेली होती सुदामा लल्ल कल्लन गृहस्थाश्रमी बनला होता. पण त्याच्या घरात अठरा-पन्धने श्राद्धाच नावत होते. सुदामा पेक्षा त्याच्या दायकोला श्रद्धापाचं दुःख अधिक सतावतं मसे म्हणून एक दिवशी ती नवऱ्याला म्हणाली-“श्रीकृष्ण तर तुमचे चांगले मित्र आहेत न? ते बाह्यांना अपार दान देतात अस एकलं वाहे मी’ जे त्यांना शरण जातात, त्यांना ते शास्त्र करतात म्हणे, तुम्ही तर त्यांचे बाल-मित्र! शिवाय दाक्षिण आपल्या पाचशेला पुजलेले! अशा परिस्थितीत ते काय तुम्हाला वक्त करणार नाहीत?”

सुदामाच्या मनात ही मंडळ पागण्याच्या मिषाने श्रीकृष्णाचे एकदां दर्शन करायची तीव्र इच्छा होती. श्रीकृष्णाची भेट काही व्यर्थ जाणार नाही असा त्याला पक्का विश्वास होता. सुदामा दायकोला म्हणाला-“अग, मी श्रीकृष्णाला भेटायला अवश्य जाईन. पण हात दुखवीत जाणं बरं वितेल का? भेटी वाचल बरोबर काही तरी भेऊन जाणं योग्य नाही का? पण आपल्या घरात आहे काय देखासारखं?”

सुदामाची दायको शेजार-पांढारच्या बरो जाऊन थोडं पोहे घेऊन गेली, एका छोट्या फडक्यात पुरवुडी बांधली नि नवऱ्याच्या हाती दिली. पोह्यांची पुरवुडी घेऊन सुदामा घराबाहेर पडला आणि श्रद्धाकेला पांचला. श्रीकृष्णाच्या निवास-स्थानाचा शोध घेत इकडे-विकडे भटकू लागला.

श्रीकृष्णांनी सुदामाला कुठून पाहिले आणि ते स्वतः उठून बाहेर गेले, प्रेमाने त्याला आश्विन दिले आणि आपल्या महालात घेऊन जाऊन पलंगावर आपल्या शेजारी बसवले. श्रीकृष्णांनी सुदामाचे पाय धुले आणि ते पाणी थोडे आपल्या डोक्यावर शिंपडले. आणि सुदामाच्या शरीरावर चमकत लावले, गळ्यात पुष्प-माला घालून त्याचा उत्तम अत्कार केला.

चांदोवा

सुदामाला नवी वस्त्र दिली सुदामा बरील श्रीकृष्णाचे हे प्रेम पाहून रविमणी ही त्याच्यावर घेरी द्यायला लागली. तिचं हजर बसलेल्या सर्व लोकांना ही हे पाहून मोठं आश्चर्य वाटलं.

सर्व प्रारंभिक आदरानिष्ठ सपत्न्यावर श्रीकृष्ण नि सुदामा गुरुकुलातील आपल्या बालपणच्या आठवणी स्मरून आनंदमान मग्न झाले.

एकदा गुरुपत्नींनी त्यांना समिधा गोळा करण्यासाठी जंगलात पाठवले होते दोघे जण एका विशाल वनात पोचले एवढ्यात भयंकर वादळ सुरू झालं नि मुमळवार पाऊल जाऊ आकाशात विजय कडकडू लागल्या. मघांची गर्जना सुरू झाली. ही अव्यार पडण्याची वेळ होती दोघे ही पावसात विच विचल खडबडाल प्रवेशात रस्ता चिंतेनासा झाला. दोघे एकमेकांना हात धरून राख कर जंगलात हिडत राहिले दुसऱ्या दिवसाची सकाळ झाली आपले शिष्य जंगलात कुठे तरी वाट चुकल्याचे जव्हा बुध सांदीपनींना समजले तेव्हा ते त्यांना शोधण्यासाठी निघाले. भेट झाल्यावर त्यांची अवस्था पाहून सांदीपनींना अतिशय दुःख झालं. म्हणाले-“तुम्ही दोघांनी यादयासाठी केवढे परिश्रम केले! तुमची प्रकृति पाहून मला अतिशय



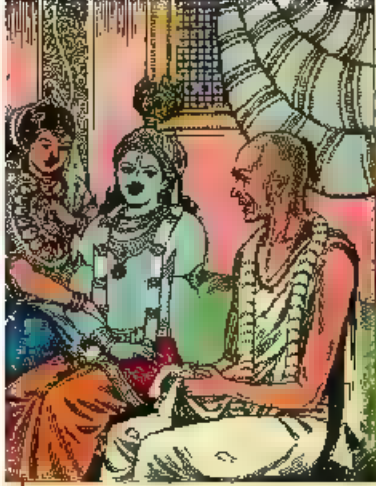
आनंद झाला. पुढच्या सर्व सत्तोकामना अवश्य पूर्ण होतील तुम्ही यादयासाठी जवळ केलत त्याहून अधिक कोण शिष्य गुह्यासाठी काही करू शकल?” असं म्हणून त्यांनी अंतःकरणपूर्वक शिष्यांना आशीर्वाद दिले. ही सर्व घटना स्मरून श्रीकृष्णांनी सुदामाला विचारले-“तुला हे सगळं आठवतय?”

सुदामा म्हणाला-“गुरुकुलातील आपल्या साख्खा मित्र अतनाना माझी कोणती इच्छा पूर्ण होणार नाही?”

श्रीकृष्ण बघाहित करील म्हणाले-“बरं बाता हे तर मी मग्न्यासाठी वसून काय आणलं आहेस?”

चांदोवा

४७



सुदामा अगळ घाबरला. आपण आणलेले पोहे श्रीकृष्णाला घाबला लाज वाटली पावर श्रीकृष्णाने जबरदस्तीने सुदामाच्या हातातील पुरचुडी आपल्या हाती घेव विचारल- "काय आहे या पुरचुडीत ?" आणि त्यांनी जेव पुरचुडी उघडकी सुडा! म्हणाल- "वा! पोहे आहेत? आपल्याला पोहे फार आवडतात नुवा!" असे म्हणत श्रीकृष्णाने मुठ भर पोहे खाल्ले आणि आणखी एका मुठीत पोहे घेतले

हस्तिभणीने श्रीकृष्णाचा हात धरीत म्हटलं- "पुरे, खाल्लेत तेथडे पुरे झाले!"

त्या दिवशी रात्री सुदामाने श्रीकृष्णाच्या महालात मुक्काम केला. स्नान व भोजन करून छान सोप घेतली खरोखरीच आपण स्वर्गात अमल्याचा त्याला आम झाला

दुसऱ्या दिवशी सुदामा जेव्हा घरी जायला तिघांला तेव्हा श्रीकृष्ण थोड अंतर त्याच्या बरोबर चालत गेले आणि त्या त्या रवाना केले पण श्रीकृष्णाने सुदामाला घन-अलंकार वगैरे काही दिले नाही सुदामा मनातल्या मनात विचार करू लागला "श्रीकृष्ण तर महाराजा आहेत, मी त्यांचा कंगाल मित्र! शाह्याण म्हणून त्यांनी आदरपूर्वक मला आलिंगन दिले. आपल्या चाकट्या भावाप्रमाणे ते माझ्याशी वागले. आपल्या शब्द वर त्यांनी मला राजाारी बसवून घेतले. त्यांच्या पत्नीने आपल्या हाताने माझ्यावर बारी ठाळली. मला घन म देण्यात कदाचित त्यांचा असा विचार असावा की घन-माप्तीमुळे मला गर्व होऊ नये!"

पण सुदामा जेव्हा आपल्या बाकी पोचला, तेव्हा तेथील दूध पाहून आश्चर्यचकित झाला. राजवाड्यासारखी सुंदर इमारत त्याला आपल्या सभोर दिसली. सुरेख उद्याने नि तलाव दिसले. बरोबरीत कमळाच्या पालीची विविध फुले फुललेली

होती हस जळ-विहार करीत होते. अनेक येवक व तेविका आपाप-या कामात मग्न होत्या.

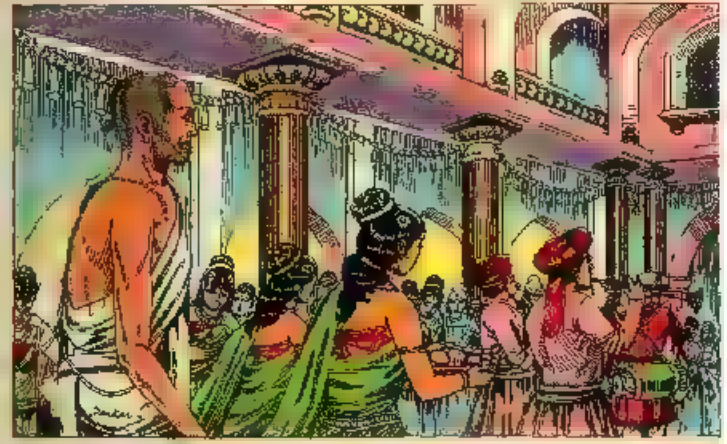
'हे कोणाचे घर असेल बरं? शास्त्र तर दिसत नाही? मग हे इथे कोठून आले?' विस्मयपूर्वक सुदामा असा काही विचार करीत असता अनेक सुंदर स्त्रिया व पुरुष मगळ-वाय वाजवीत त्याला घडून जाण्या-साठी आले. त्यांनी सुदामाचे स्वागत केले आणि नव ते त्याला महालात घेऊन गेले

सुदामाची जायकी आता लक्ष्मी सारखी दिसत होती. तेवच्याला येताना पाहताच ती सामांरी आली आणि आनन्दावस्थेने हवडवलेल्या डोळ्यांनी तिने पतीला नमस्कार केला नि मनोमन जालिंगन दिले.

हा सगळा वाट पाहून सुदामा जारल्या मनात विचार करू लागला- "श्रीकृष्णाचे प्रत्यक्ष दर्शन बडल्यावरच मला हे सर्व ऐश्वर्य प्राप्त झाले आहे काशिबाय कुमर काही कारण दिसत नाही. मित्र मसाका तर जबा! मी त्यांना कुच्छ भेट दिली, केवढ्या प्रेमाचे त्यांनी तिचा स्वीकार केला! आणि आता मला एवढे ऐश्वर्य दिले, एक छोटीशी भेट म्हणून!"

यानंतर सुदामा सर्व प्रकारच्या वैभवाचा उपभोग घेत आपली पत्नी व मुलां-बाळांसह सुखाने जीवन गणू लागला.

एकदा छयास नुयें-बहण झाले. सर्व पादवारी द्वारेच्या तरवणाची जबाबदारी नमस्कार केला नि मनोमन जालिंगन दिले.





आले तेथे श्रीकृष्ण आपल्या सर्व नातेवाईकांना भेटले. नंद आणि यशोदा तेथे आलेली भीष्म, द्रोण, धृतराष्ट्र, सनजिवी, कृपाचार्य, दुर्योधन इत्यादीं सह गांधारी, पांडव व त्यांच्या मायका सर्वे जण बोध कालावधी नंतर तेथे भेटले. सर्वांनी परस्पर गप्पा-मोठी केल्या.

पांडवांची पत्नी द्रौपदी हिने श्रीकृष्णाच्या मांड नायकांना दिचारले - "तुम्हा सर्वांचा श्रीकृष्णाशी विवाह कसा झाला ती हकिगत सांगणू ?"

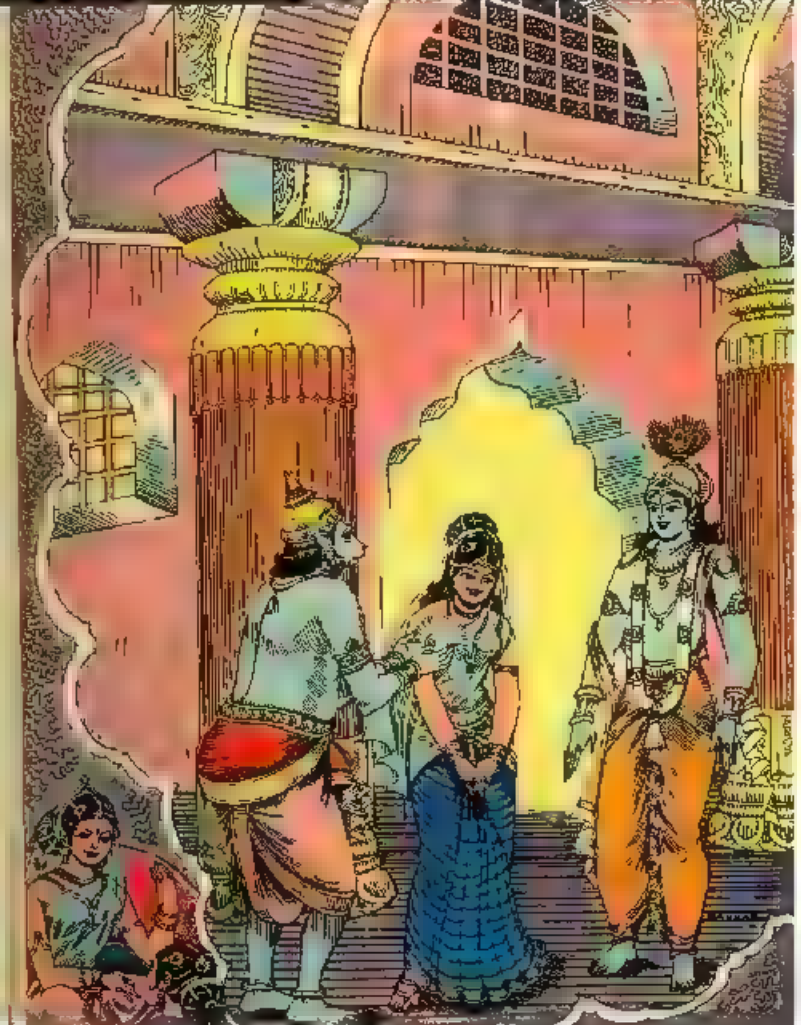
हस्मिणीने आपल्या जगनाचे वृत्त सांगितले - "शिशुपलाशी माझा विवाह करण्याचा जरासंध इत्यादींनी निवचय

केला होता, पण श्रीकृष्णांनी येऊन सर्वांचा पराभव केला आणि मला घेऊन गेले."

"माझे वडील सत्राशित नांवी दुसऱ्या कोणाशी तरी माझा विवाह करण्याचा संकल्प केला होता, पण दरम्यानच्या काळात माझे काका दिवंगत झाले. माझ्या वडिलांनी अशी अफवा पसरवली की हे काम श्रीकृष्णांचे आहे. ही अफवा सोटी सोडून करण्यासाठी श्रीकृष्ण निघाले आणि माझ्या काकावर आक्रमण करण्याच्या सिंहाचा त्यांनी वन केला. स्वयंसेवक मणि प्राप्त करून नंतर जांबवानाचा पराभव केला, आणि स्वयंसेवक मणि माझ्या वडिलांना आणून दिला. आणि नंतर त्यांनी माझ्याशी विवाह केला." सत्यभामेने आपली मोष्ट ऐकवली.

"जांबवान हे माझे वडील, पंचवीस दिवस श्रीकृष्णासह लढाई केल्यावर त्यांना समजले की त्या धुमतील रामचन्द्रांनीच आता श्रीकृष्णाच्या कपाड जन्म घेतलेला आहे. मग ते त्यांना शरण गेले आणि माझं सारलंयत कल्यादान केले. श्रीकृष्णाचे आणि माझं एक झाले." जांबवतीने आपली विवाह कथा सांगितली.

कालिंदी म्हणाली - "श्रीकृष्णांना जेव्हा समजले की मी त्यांच्या प्राप्तीसाठी तपस्या केलेली आहे. तेव्हा ते अर्जुनाला घेऊन



आले व त्यांनी माझ्याशी विवाह केला."

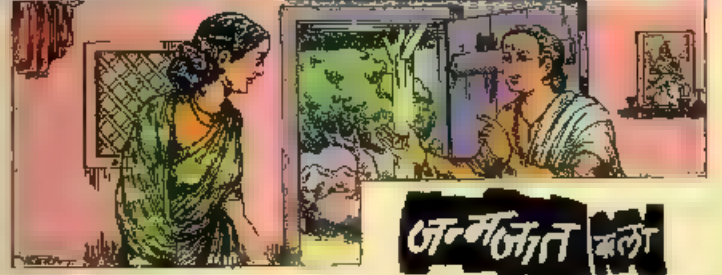
"माझ्या स्वयंवराचे वेळी जनक राज आले होते. श्रीकृष्णांनी सर्वांना पराजित केले आणि माझ्याशी विवाह केला!" यदुने आपल्या जणांची गोष्ट ऐकवली तीलाम्हाणाली—"माझ्या वडिलांनी अशी अठरावली होती की ७ बेंकांना जो हारवीक, त्याच्याशी माझे लग्न करून दिले जाईल. श्रीकृष्णांनी सात बेंकांना शेंकडांसारखे सार हारवले! म्हणून माझ्या वडिलांनी माझा श्रीकृष्णांशी विवाह करून दिला."

मित्रनिदाने सांगितले—"श्रीकृष्ण माझे माझे भाऊ. माझ्या वडिलांना जेव्हा लक्ष्मण की श्रीकृष्णांशी विवाह करू इच्छित, तेव्हा त्यांनी अत्यंत प्रसन्न अंतःकरणाने माझे श्रीकृष्णांशी लग्न करून दिले."

जेव्हा लक्ष्मणने आपल्या विवाहाची हकीमत अशी सांगितली—"तुझ्या वडिलां-प्रमाणेच माझ्या वडिलांनी ही एका मत्स्यधर्माची योजना केली होती आणि

अशी घोषणा केली होती वा यत्राचा जो संद करील त्याच्याशी माझा विवाह केला जाईल. तुझ्या वडिलांचे मत्स्यधर्म बाहेरून दिसत नसे, पण आतून दिसे. पण माझ्या वडिलांनी जनविलेले यत्र आपुन ही दिसत नसे. पाण्यात फक्त त्याचे प्रतिबिम्ब दिसे व ते ही अधुन! त्याची स्थापना करण्यासाठी माझ्या वडिलांनी ज्या यंत्रणांचा उपयोग केला, अनेक राजांना त्या यंत्रणांचा उपयोग करणंय झालं नाही. जरासंध, शिशुपाल, भीम धुर्मोघन, कर्ण वगैरेंनी अनुषंगाने बाण तर चढवला, पण पाण्यातील यंत्रांचे प्रतिबिम्ब त्यांना दिसले नाही. सर्जुनाला प्रतिबिम्ब दिसले, पण तो यत्राचा छेव करू शकला नाही, जेव्हा श्रीकृष्णांनी बचूक आपल्या बापाचे यत्राचा छेव केला आणि उत्तर माझ्याशी विवाह केला."

या सर्व विवाह-कथा ऐकून द्रौपदी व तैष्य उपस्थित असलेल्या सर्व स्त्रियांना खूप आनंद झाला



शिवशर्मने चालवलेल्या गुरुकुलात एकाच दिवशी तीन विद्यार्थी येऊन घालले. बोलून दिवसांतर गुरूने त्यांना विचारले—"गुरू शिवांचे प्राथमिक शिक्षण काळ पर्वत पूर्ण साल आहे. आता तुम्हाला कोणकोणत्या विषयांची आवड आहे, ते तुम्ही स्वतःच सांगा."

सर्वात आधी सुतान्द म्हणाला—"गुरुजी, रानदरबारात काय मिळालं अशी पाक्षी श्रृंखला आहे."

दुसरा तरुण भूपति म्हणाला—"मी वैद्यकशास्त्र शिकून एक चिकित्सक वनात अथ मला वाटतं माझ्या माता-पिण्यांचीही हीच अपेक्षा आहे माझ्या-कडून."

पण शेवटचा माधव मान आपला निर्णय न सांगता त्याबद्दलची जबाबदारी आपल्या गुरुवरून सोपवत म्हणाला—"कोणती

एकादी विशेष अशी विद्या मिळवावी जसा काही माझा विचार नाही"

आचार्य शिवशर्मने यावर माधवला सूचवले—"मग तू सर्वेष विषयात लक्ष घालून अध्ययन करत रहा. तसं करता-करता एकाद्या विशेष विषयात तुला गोडी वाटू लागली, तर मला सांग, नंतर पाहू काय करावयाचं तें." यानंतर आचार्यांनी सुनन्दला गणित व अर्थशास्त्र, आणि भूपतिला वैद्यक शिकवायला सुखात केली

माधव असाच संटकत राहिला. इतक्यात आचार्यांचा प्रमुख शिष्य तैष्य येऊन म्हणाला—"गुरुजी, माधवबद्दल आम्ही पत्ता लावलाय! जवळच्या जंगलात गुराख्यांबरोबर ती आपला वेळ घालवत असते आपण उद्या स्वतःच जाऊन पाहून या"





कार्कं थकतोस! तू तर मला कधी बोलला नाहीस? आहे काय मानगड ही?"

गुरुजीवा प्रणाम करत माधव म्हणाला- "क्षमा अताची गुरुदेव! पण मी नुक्तीप या गुरास्वांकडून ही कला शिकून घेतली पण ही माझी निघा अशी काही मोठी महत्त्वाची नव्हे!"

माधवच्या खांद्यावर कोपटत शिवशर्मांनी- "अरे, हे तर तुझे जन्मजात पांडित्य आहे, बांगला विकास कर या कलेना!" असे म्हणत त्याला आशीर्वाद दिला.

बापला विद्याभ्यास संपल्यावर सुनन्दाची राजदरबारात एका उच्च पदावर नियुक्ती झाली. भूपतिने राजधानीत एक खूप मोठे चिकित्सालय उघडले; पण माधव मात्र आपलं बासरी-वादन करत देशाटन करत राहिला आणि त्यात त्याने चांगले नाव कमावले. अशीच काही वर्षे निघून गेली एकदा शिवशर्मा आपल्या काही कामासाठी राजधानीला गेले होते. त्यावेळी आपल्या सिप्यांचीही खबर घ्यावी असे वाटून प्रथम ते भूपतिकडे गेले.

कुसळ जवळची वेवाळ नेवाण आल्यानंतर आपल्या रिकाम्या चिकित्सालयाचा निदेश करत भूपति आचार्यांना म्हणाला- "गुरुजी, या वंशशास्त्राची रहस्ये काही मला

अजून समजत येत नाहीत! मी खूप कष्ट करून जी विद्या शिकून घेतली तिचा मला काहीच फायदा करून घेता आला नाही."

हे ऐकून त्याचे सारथ्यन करून त्यालाच बरोबर घेऊन शिवशर्मा सुनन्दकडे गेले आपल्या घरी सुनन्दन त्यांचे खूप आगत-स्वागत केले. तसा तो खूपच आदला घुसववही होता. पण आप्तायांनी कोरण्यातून ओळखले की आपल्या त्या उच्च पदावरही सुनन्द फारसा खूप विसत द्याही

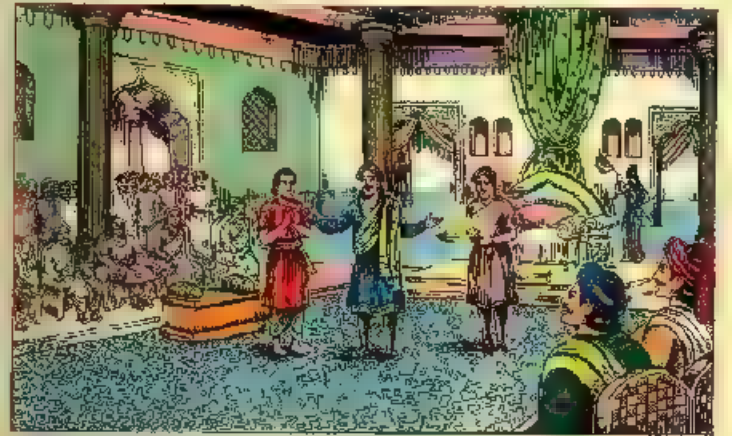
गण्या भारता-भारता सुनन्द म्हणाला- "गुरुजी, उद्यां राजदरबारात माधवच्या बासरी-वादनाचा कार्यक्रम आहे."

दुसऱ्या दिवशी ते तिथही राजसभेत पोचले आपल्या भोवतालचे जय विसरून

माधव बासरी-वादनात तल्लीन होऊन गला होता सर्वच प्रेक्षकांनीही मुख होऊन ते वादन ऐकले आणि कार्यक्रमाच्या शेवटी खूप जोरजोरात टाळ्या वाजवून त्यांनी आपला हास व्यक्त केला.

राजा स्वतः सिंहासनावरून उठून माधवजवळ बसून म्हणाला- "वा वा! काय अद्भुत संगीत हे! यातून बर सजोवतेच भास होत होता तू माझ्या दरबारात दरवारी बासरी-वादक म्हणून रहा" आणि राजाने त्याला एक थाळी भरून सुवर्णमुद्रा भेट म्हणून दिल्या

मोठ्या विनयपूर्वक राजाला प्रणाम करत माधव म्हणाला- "महाराज, देशाटन करीत फिरणाऱ्या माझ्यासारख्या भटक्या प्राण्याला



कसाळा हे पद? आपण आज्ञा द्याऊ, तेव्हा मी असेन तेथून धावत येऊन आपल्यापुढे हजर होईन." इतके बोलून त्याने त्या सुवर्णमुद्रा अजदान करणाऱ्या एका धर्मशास्त्राला दान करून टाकल्या.

त्या रात्री जेव्हा तिथेही शिष्य गुरुजवळ बसले होते, तेव्हा गुरुजने त्यांना विचारले— "गुरुजी, मी आपल्या मनातल्या संकल्प पुरा करू शकलो, तरीही मला जीवनात समाधान वाटत नाही. याच कारण काय बरं असावं?"

बाबर आज्ञाचे शिवछर्मा उत्तरले— "तु मोठ्या सावधानतेने विद्या मिळवलीस खरी; पण सुखातीपासून उच्च स्थानावरच तुझे कक्ष कैमिन्न झालेले होते. त्यामुळे केवळ ज्ञानामुळे मिळणारं समाधान तुला कधीच लाभलं नाही."

यानंतर भूपतिकडे वळून शिवछर्मा म्हणाले— "तु धनार्जव करणे हेच आपल्या जीवनाचे उद्दिष्ट मानलेस. माणिस स्वतःच्या सहजप्रवृत्तीच्या विरुद्ध जाऊन चिकित्स-

काचा पेसा परकळून स्वतःचं नुकसान करून घेतलेस, अन् अशा प्रकारे तुम्ही दोघेही भृगुजळामागेच धावत राहिलास. आपण इच्छा केल्याने धन, कोटि आणि पदवी प्राप्त होईलही कदाचित्! अन् कदाचित् तसं नाहीही पडणार! पण त्यातून समाधान कधीच लाभणार नाही." इतके बोलून पळवत बाबून ते पुन्हा म्हणाले— "माधवला हे पक्कं ठाऊक होतं की संगीतामुळे अधिकार व जन-संपादन करणं शक्य होणार नाही; तरी ही जन्मजात प्राप्त झालेल्या बासरी-वादनाचा त्याने चांगला अभ्यास केला त्याची ही जन्मजात विद्याच त्याला जीवनाच्या अखेरपर्यंत समाधान व आनंद देत राहिल."

माता कुठे भूपति व सुनवच्या लक्षात आले की आपण केवळ धन-संपत्ति आणि पदवीचे धास करून आपल्या जन्मजात प्रवृत्तीनुसार विद्या प्राप्त करण्याचा प्रयत्नच केला नाही, अन् परिणामतः जीवनात आवय आणि संतोषाला वंचित राहिलो.



न्यायदेवता

चीन देशात चांग नावाचा एक तरुण मावूस रहात असे. तो फार गरीब होता. त्याचे आई-वडील लहानपणीच वारले होते. म्हणून चांग मिळेल ते काम करून कसे-कसे आपले पोट भरी. वडिलाजित संपत्तीच्या नावा वर एक घर फक्त उरलं होतं. त्यात तो रहात असे.

चांगच्या घराजवळच एक व्यापारी रहात असे. अनाथ चांगला नोकरी देऊन हळू हळू त्याचं घर आणि आखाटाची नोकरी अनीत धळकावण्याचा त्या व्यापाऱ्याचा विचार होता. व्यापाऱ्याला हा हेतु चांगच्या चांगला लक्षात आला होता, म्हणून व्यापाऱ्याने देऊ केलेली नोकरी चांगने घुडकाऊन लावली.

चांगची कुल-देवी होती 'टोंगो', चीन-बासियांची ती न्यायदेवता ही होती. सड्यात ठेवली आणि एका लाकडाच्या सकाळी आपल्या कामावर जाण्यापूर्वी तो फळीने ती झाडून टाकली. स्व! फळी

रोज अव्यक्त मनोभावे 'टोंगो' ज्या नृतीची पूजा करीत असे.

उपलब्ध होईपर्यंत चांगाने घराचं पैसे जमवली. ती नेहमी आनंदी व उत्साही असे, यामुळे व्यापाऱ्याला त्याचा हेवा वाटू लागला. चांगच्या आनंद व उत्साहाचे एहस्य जाणव्याची व्यापाऱ्याच्या मनात फार इच्छा निर्माण झाली. एक दिवशी मध्ये-रात्री तो चांगच्या घरापाशी पोचला आणि खिडकीतून जे दृश्य त्याने पाहिले, त्याच्या आश्चर्याला पारानार राहिला नाही.

चांगच्या मागे एक मोठी पेटी होती आणि तो सोन्याची साणी मोजून पेटीत ठेवत होता. खेवटी त्याने आपल्या खिशातून आणखी काही साणी काढली आणि ती ही पेटीत टाकली. नंतर त्याने ती पेटी जमिनीतील खड्यात ठेवली आणि एका लाकडाच्या सकाळी आपल्या कामावर जाण्यापूर्वी तो फळीने ती झाडून टाकली. स्व! फळी

एक चीनी लोककथा





वर 'ढोंगो' ची मूर्ति डेऊन तिची पूजा केली आणि दिछान्यावर जाऊन झोपी गेला.

ते दृश्य पाहून व्यापारी आपल्या घरी परत आला. पण रात्र भर त्याला सोप लागली नाही. त्याच्या मनात विचार आला—'हा गरीब तरुणाने किती सोनं जमवलय? कसं का होईना, स्थावर हजला मारला पाहिजे.'

दुसऱ्या दिवशी चांग जेव्हा कामावर गेला, तेव्हा व्यापाऱ्याने कसा-बसा त्याच्या घरात प्रवेश केला. 'ढोंगो' ची मूर्ति बावूला ठेवली नि फळी उचलून पेटीचे दार उघडले. पेटीतील सर्व सोन्याची नापी आपल्या पिशवीत भरून घेतली.

पेटी बंद करून तीवर साफडाची फळी ठेवली नि मूर्ति पुढेवट् ठेवून ती आपल्या घरी परत आला.

चांगला जेव्हा आपल्या सोन्याची चोरी आल्याचं समजलं तेव्हा त्याला फार दुःख झालं. तो उठून थेट न्यायाधीशाकडे गेला आणि त्यांना चोरीची हकिबत सांगितली.

न्यायाधीशाने चांगला जरी खाना केले आणि बराच वेळ विचार केल्यावर त्याच्या मनात व्यापाऱ्या विषयी संशय आला. काही असलं तरी चोराला पकडण्याची जबाबदारी आपली आहे, म्हणून न्यायाधीशाने रात्रीच्या केळी चांगल्या घरावर पडारा देण्यासाठी एका गुप्त सेवकाची नियुक्ति केली.

सोन विजस चांगल्या घराकडे कोणी मागून फिरकला नाही पण तिसऱ्या दिवशी रात्री साय व्यापारी चांगल्या घराकडल आला आणि खिडकीतून बात डोकावून पाहू लागला. पहारेकऱ्याने हे पाहिलं नि बाबत जाऊन न्यायाधीशाला खबर दिली. न्यायाधीशाचा व्यापाऱ्यावर संशय होताच, आता तो सिद्ध झाला.

आता व्यापाऱ्याला चोर म्हणून पकडणे फक्त शिल्लक होतं. त्यासाठी न्यायाधीशाने एक युक्ति केली आणि चांगला सर्व काही समजाऊन सांगितले.

चौथ्या दिवशी व्यापारी रात्री आला आणि चांगल्या घराच्या खिडकीतून डोकावून पाहू लागला, तर त्याला एक विचित्र दृश्य पहायला मिळालं.

खिडकीकडे पाठ करून एक स्त्री उभी होती. तिच्या पुढे पुढचे टेकून चांग मजोभावे नमस्कार करीत होता. ती स्त्री चांगला म्हणाली—'बाळा, माझ्या विषयी तुझ्या अंधःकरणातील भक्ति व प्रेम अनुपम आहे. पिढ्यान् पिढ्या तुझ्या वंशांतील लोप माझी पूजा करीत आले आहेत. तुझ्यावर कोणी तरी चोर अन्याय केला आहे, हे मला माहीत आहे; तुझी संपत्ति चोरबारा हाणूस ही भी लागते. खाने तुझ्या प्या एक स्कार सुवर्ण-मुद्रा चोरलेल्या आहेत, त्या भी तुला परत मिळवून देईन! काळजी करू नकोस.'

हे दृश्य पाहून व त्या स्त्रीचे बोलणे ऐकून व्यापाऱ्याला आश्चर्य वाटलं! त्याने मनात विचार केला—'एक हजार स्वर्ण-मुद्रा? ती तर शंभरच ताणी घेतली होती, मी

मोजक्यात तर चूक नाही वा केली?' काही तरी बडबडत तो पळत आपल्या घरी आला, आणि चोरलेल्या मुद्रा मोजू लागला.

व्यापारी जेव्हा सोन्याची नापी मोजत होता, तेव्हा न्यायाधीश आपल्या दहा शिष्यां सह तेथे पोचला नि व्यापाऱ्याला रड केलं. व्यापाऱ्याने आपण चोरी केल्याचे कबूल केले. मग त्याला तीन महिने तुरुंगवासाची शिक्षा दिली आणि चांगला त्याचे सर्व सोने परत देण्याची व्यवस्था करण्यात आली.

या निवाड्यामुळे न्यायाधीशाची प्रतिष्ठा वाढली. 'ढोंगो' देवी न्यायाधीशांना प्रत्यक्ष रूपाने मदत करते असे चीनचे लोक मानतात. पण अशा भा देवीला आपल्या बोळ्यांनी आज वर कोणी पाहिलेले नाही.

लोकांचा असा विश्वास आहे की या न्यायाधीशाला पण 'ढोंगो' देवीने साहाय्य केले! म्हणून त्याच्या काळात अन्याय व गुन्हेगारी यांचे प्रमाण खूपच घटले.





उषा

सृष्टि जेव्हा निमण झाली, तेव्हा आपली पृथ्वी पाण्यातून वर आली. पृथ्वीवर सर्व प्राण्यांचा जन्म झाला. परंतु सूर्य नसल्यामुळे हे सर्व प्राणी अंधारातच रहात असत.

राजटी, रक्तपिपासू प्राण्यांमुळे मानवांना फार त्रास होई.

अंधारामुळे त्यांना आपली कामे ही करता शकत नसत.

वसेच काही दिवस गेले आणि एकदा मानवप्राण्यात ज्ञानी बनलेला एक माणूस इतरांना सांगू लागला—

”इतर सर्व साधन आणि प्राण्यांवरचेवरच ब्रह्मदेवाने सूर्यभगवानाबेटी सुजन केलेले आहे. आपल्यातल्या एकाद्या व्यक्तीने जाऊन सूर्याला विनव्ती केली तर तो अमरुट करून नक्कीच आपल्याला प्रकाश देईल. मग आपल्याला प्रकाश आणि

उष्णताही प्राप्त होईल आणि आपले स्वास्थ्य सुधारून आपण सुखाने आपली सर्व कामे करू शकू. सूर्य भगवान फारच दयालू आहे. त्याची कृपा झाली तर आपले सगळे जीवन उजळेल!”

ही सुचना तर सर्वांना खूप आवडली; पण सूर्याला हे निवेदन करण्यासाठी जाणार कोण—हा प्रश्नच होता!

साठ वर्षांचा एक बूढ म्हणाला—
“मुलांनो, मी तर आता म्हातारा झालोय. माझा तसा तुमच्यांपैकी कोणत्याच कसला उपयोग नाही. पण माझ्या सायत अजून भरपूर ताकद आहे. मी सूर्याला भेटून हे काम यशस्वी करून परत येईन. माझ्या बद्दल तुम्ही कसली ही काळजी करू नका.”

जावेर एक तरुण बोलला—“बाजोबा, हे काम म्हाताऱ्या माणसाच्या हातून पुरे

होणार नाही. सूर्यापर्यंत पोचण्याच किती काळ लागेल हे आपल्यांपैकी कोणाला ठाऊक नाही. तेव्हा मी आपला या कामाचा निषेधो. वाटेत कसल्याही अडचणी आल्या तरी मी त्यांवर मात करू शकेन.

हे ऐकून एक लहान मुलगा म्हणाला—
“ही फार लांबची सफर असोवी. प्रवाषाला बहुधा अनेक वर्षे लागतील. मला वा कायला पाठवलं, तर म्हातारा होण्यापूर्वी मी सूर्यापर्यंत पोचू शकेन. माझा तर मार्ग बघ केवळ दहाच वर्षांचा आहे. तुमच्यांपैकी कोणीच ही दूरची यात्रा पुरी करू शकणार नाही.”

मुलाने हे बोलणे ऐकून सर्वांना वाटले, कि बाब्या बोलण्यात तथ्यांश आहे.

इतक्यात त्या गर्दीतून बीत वर्षांची एक तरुणी पुढे आली. ती म्हणाली—
“माझे बोलणं सर्वांनी नीट ऐकून घ्या. खरी गोष्ट आपणा कोणाच्याच नीट लक्षात आलेली नसत नाही. हे काम एका पिढीच्याने पुरे होणारे नव्हे. तुम्ही नळा जाऊ द्या. मी कोणत्याही परिस्थितीत स्वतः सूर्यापर्यंत पोचू शकणार नाही. पण, कमीत कमी वाटेतच धन्य शेणारा माझा मुलगा काही दिवसांनी ही संपी साधू शकेल.”

त्या तरुणीने नाच होवो उषा! तिचे म्हणणे सर्वांनी मानले. पात्रेला निघण्या-पूर्वी तिने सांगितले—“मी ज्या दिशेने जात आहे, त्या दिशेकडे सर्वांनी नीट लक्ष ठेवा. हे काम जेव्हा पूर्ण होईल, तेव्हा मी जाऊ



करीब किंवा ते काम मी आपल्या मुलाकडून करवीन. ती जाळ दिश्या की तुम्हा सर्वांना कळेल की सूर्योदयवान आपणावर प्रसन्न झाले आहेत."

नंतर उषा एका दिवसेने सरळ पुढे जात राहिली आणि तिने आठ महिने अशीच यात्रा केली. बस एक दिवस वाटेतच तिने एका मुलाला जन्म दिला. नंतर मुलाला घेऊन ती पुढे जात राहिली.

उषाला निघून आता सत्तर वर्षे झाली. ती अविश्व म्हातारी झाली. एके दिवशी ती आपल्या मुलाला म्हणाली—"बाळा, आता मी यापुढे काळू शकणार नाही. उरलेला प्रवास तु एकट्यानेच पुरा कर. सूर्याचा अगुध प्रान्त झाल्याबरोबर मोठा जाळ कर. ती पाहून आपले लोक आनंदित होतील बघ."

उषाने सांगितलेल्या दिशेकडे जाळ दिलेल म्हणून सर्व लोक इतकी वर्षे झोळे लावून बसले होते. ती निघाल्यापासून शंभर वर्षांनी एक दिवस त्यांना एक लाळ

असा प्रकाश दिसला. मोठ्या आनंदाने लोक ओरडू लागले—"अरे पहा पहा, तीच आपली उषा! काम पूर्ण झाले आहे! आता आपल्यासाठी सूर्योदय होईल." असे म्हणून लोक लगेच आपापल्या कापाला लागले. थोड्याच वेळाने सूर्य उदित झाला आणि त्याने जनतेला प्रकाश, उष्णता आणि स्वास्थ्य प्रदान केले, जनतेला सुख लाभले.

आजही एकादे काम करायचे असले तर लोक उषेसाठी त्याच दिशेकडे पहातात. तीच पूर्व दिशा! उषा दिसताच लोक कामाला लागतात. सूर्य उगवेपर्यंत वाटे पहात नाहीत!

याशिवाय उषेपासून लोक आणखीही एक धडा शिकले आहेत—ती अशी की मानवाला एकादे महान कामे साधायचे असेल तर ते एकाच व्यक्तीकडून, एकाच पिढीत पूर्ण होईल अशी अपेक्षा करू नये. अनेक पिढ्योपर्यंत मन लावून व बुद्धीने अशी कामे पूर्ण करावी लागतात.

झाडावर चढणारे खेकडे



चोंबर काँब (बसंत लाठी) नावाचे खेकडे चारदा आप्यासाठी झाडावर चढून जातात!

हवे वक्ष्यात काटेरी नेपुट असणारा पयोहा कार वेगाने उडतो. ताची १०६.७५ मैलांच्या गतीने तो उडू शकतो.

प्रचंड वेगाने उडणारा पक्षी



बर्फापासून संरक्षण

जंज जंज कोवरावर कोकूट (यानसुतय म्हासिमानिस) नावाची सुरवर पुजे जमजळती दिसतात. या पुजेचा यकरोव हिम-वतिकाराने काम करून त्याचे संरक्षण करतो.

